

HART VAN DE STAD KRANT

Bijna jarige Koornbeursbrug in de steigers

- door Carla van der Poel

De ter ere van het kroningsfeest van Wilhelmina in 1898 versierde Koornbeursbrug foto collectie ELO

Gemiddeld eens in de tien jaar wordt herstel gepleegd aan de Leidse bruggen. De Koornbeursbrug is nu aan de beurt en staat sinds oktober in de steigers. Eerst worden de scheurtjes aan de buitenkant van de pilaren aangepakt, dan volgen de beide overkappingen. Later is de brug zelf aan de beurt.

Stadsarchitect Salomon van der Paauw ontwierp de opbouw in 1825, zodat de markt-kooplui en hun waren voortaan droog bleven. De zolder bood verder gelegenheid tot de opslag van graan. De opbouw viert dus in 2025 zijn 200ste verjaardag.

De eerste brug dateert al uit 1443 en werd de Cornelisbrugge genoemd; hij werd gebouwd voor het verhandelen van graan en kreeg in de volksmond al spoedig de naam Koornbrug. De huidige brug stamt uit 1642 en is van de hand van stads-architect Arent van 's Gravensande.

Een atelier vol snoep en vogels

- door Franceline Pompe

Verborgen achter de Breestraat, in de Plaatsteeg, staat een huis met een bijzonder dak: door zes hoge schuine ramen schijnt het volle daglicht het grote atelier op de eerste verdieping in. Oorspronkelijk is het huis gebouwd als fotostudio van Antonius Joannes van der Stok. Rond 1900 fotografeerde hij veel Leidse studenten, vaak in historische kostuums. Ze kwamen via het voorhuis in

de Breestraat binnen en konden zich verkleden in de erkerkamer met glas-inlood ramen. Naast het huis lag een keurige tuin, zoals te zien is op Van der Stoks visitekaart.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog werd het atelier sportschool Kooreman. Willie Kooreman was actief in het verzet, maar hij werd verdacht van loslippigheid en

Visitekaart
Atelier van der
Stok
foto collectie ELO

2 daarom als risicofactor gezien. Uiteindelijk is hij gearresteerd, gedeporteerd en in maart 1945 in concentratiekamp Neuengamme (Hamburg) gestorven.

Carel van Laere

In de jaren 70 van de vorige eeuw werd het atelier gebruikt door Carel van Laere. Omdat ik zijn zoon, de beeldhouwer Paul van Laere, ken en omdat er bijzondere verhalen over zijn vader en het atelier de ronde deden wilde ik er meer van weten. Klopt het dat er toen zomaar vogels rondvloegen en dat Van Laere zelf in een kooi zat die hij aan een katrol ophees?

groeide op in Brabant. Na vier jaar lagere school ging hij naar de bakkersvakschool, waar hij zich specialiseerde in marsepeinfiguren. Die werden stuk voor stuk met de hand gevormd, er werden geen mallen gebruikt. Zijn artistieke talent bleek toen al.

In de Tweede Wereldoorlog zat hij ondergedoken in Tegelen (Limburg) en werkte daar voor de aardewerkfabriek Tiglia. Zo kwam hij in contact met René Smeets, directeur van de Kunstnijverheidsschool in Eindhoven, waar Carel na de oorlog een jaar heeft gestudeerd.

In 1950 verscheen Carels boek Spelend

Naar Japan en op TV

In 1955 gaf Carel samen met zijn broer, die meer zakelijk was, opnieuw een boek uit: Nieuwe marsepeinfiguren. Hij gaf demonstraties, zelfs tweemaal in Japan, en werd geïnterviewd op televisie door Ageeth Scherphuis. En hij ging drop- en snoepvormen ontwerpen: alle Boerderij-dropfiguren en Katjesdrop zijn van zijn hand. Ook bekende televisiefiguren zette hij om naar snoep, zoals Swiebertje. De Bredase snoepfabriek Faam en Jamin werden zijn opdrachtgevers. Hij was erg streng in zijn ontwerpen die niet alleen aan allerlei eisen van de producenten moesten voldoen, maar ook zijn eigen eisen: zo stonden voor hem de beleving en het plezier van het kind voorop. Dat bleek toen hem werd gevraagd autodrop te ontwerpen: de producent wilde herkenbare automerken maar volgens Carel hebben kinderen liever brandweerwagens, politieauto's en vrachtwagens. Een van zijn topontwerpen was het gebitje van snoep, dat enorm veel plezier gaf aan zowel de maker als de snoepers. En over zijn ontwerp van twee voetjes van drop zei hij in 1974: 'Die voetjes, dat is uit de tijd van de soul in de muziek en de opkomst van de sex' [sic]. Die vorm van drop past gewoon in de tijd, zie je.'

Een katrol met kooi?

Waarschijnlijk was hij rond 1970 in het atelier achter de Breestraat gekomen. Hij timmerde een werktafel direct voor de grote lichte ramen waar hij met een laddertje naartoe klom. Er was gaas gespannen waarachter allerlei vogels zaten, ook een roodstaartpapegaai. Omdat hij dol op zijn vogels was en hun meer ruimte gunde, liet hij ze na een tijdje vrij rondvliegen door het atelier. Alleen rondom de werktafel hing nog gaas. Voor de vogelpoep had hij op de grond zand gestrooid: 'Erg gemakkelijk als ik niet direct papier bij de hand heb, dan teken ik in het zand' vertelt hij in een interview in het Algemeen Dagblad. En in een interview in het Leidsch Dagblad wordt duidelijk hoe het met die fameuze katrol zit: Carel had naast zijn werktafel vanaf de nok een flink touw hangen, zodat hij af en toe aan fitness kon doen.

Dat Carel van Laere wel vaker ingenieuze oplossingen bedacht blijkt uit een artikel in de Nieuwe Leidse Courant van december 1963. Die bar koude winter dreigde de bouw van Van Laere's nieuwe

huis in de Roomburgerpolder stil te leggen, maar hij bedacht er wat op: over de hele bouwplaats werd een circustent gezet en twee spiritusbranders hielden de temperatuur op peil. Voor de zekerheid sliep Carel van Laere er ook nog een paar nachten om de situatie in de gaten te houden. De aannemer was enthousiast: er ging geen dag van de bouw verloren zodat het huis met atelier in de Kasteelhof op tijd werd opgeleverd.

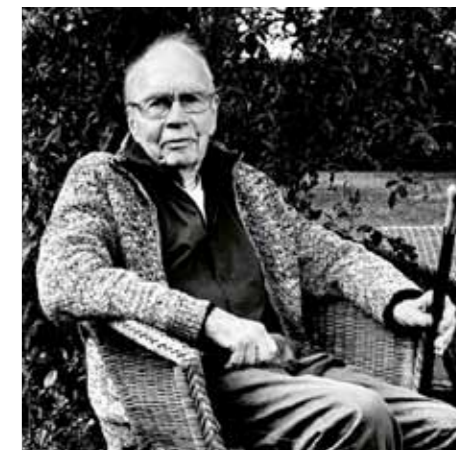
3 Officieel was Carel van Laere 'industriële ontwerper van voedingsmiddelen' maar hij beschouwde zichzelf als beeldhouwer. De twee uiltjes die hij had geboetseerd zijn na zijn dood in brons gegoten en staan sindsdien op zijn grafsteen. Ook zijn portrettekeningen zijn bewaard, veelal van kinderen. En natuurlijk blijven zijn boerderijdrop, de katjes, de banaantjes, de apekoppen en nog veel meer ons nog altijd herinneren aan Carel van Laere.

Bronnen: Erfgoed Leiden en Omstreken
De Leidsche Courant 19 december 1963
Algemeen Dagblad 18 mei 1973
Leidsch Dagblad 13 april 1974.

In memoriam architect Taco Mulder

- door Carla van der Poel

Op 9 augustus overleed op 91-jarige leeftijd de innemende architect Taco Mulder in Norg, Drenthe. Taco woonde jaren op Pieterskerkhof 4 (het huis met de trapgevel) en hield kantoor op Pieterskerkhof 18. Met zijn bureau begeleidde hij de renovaties van diverse hofjes, waaronder het Samuel de Zee hofje (Doezastraat), het Coninckshof (Oude Vest) en het Mierrenesthof (Hooglandse Kerkgracht). Hij was vaak betrokken bij het herstel van panden in de binnenstad, zoals de Webster Leiden Campus (Boommak), Lokhorststraat 18-22 en verschillende panden op de Aalmarkt en in de Nieuwstraat. Taco Mulder was ook de vaste architect van de Stichting Diogenes, die in Leiden monumentale panden restaureert en in stand houdt. Daarnaast ontwierp hij de studentenwoningen naast Us Bertus aan de Doelengracht. Daarover zei hij in de Leidsch Dagblad (22 juni 1987): 'Mensen zijn altijd heel verbaasd dat een architect die zoveel verbouwingen heeft gedaan een eigentijds gebouw wil maken. Ik vind: als de oude bebouwing helemaal weg is, moet er iets voor in de plaats komen dat van deze tijd is'.

Taco Mulder foto Floris Mulder

Werken bij de gemeentereiniging: omkijken en genieten

- door Corine Hendriks

Team inzameling en reiniging, zo heten ze officieel. We vinden het vanzelfsprekend dat ons huisvuil wordt opgeruimd, dat de straten worden geveegd, de bladeren in de herfst opgeruimd en dat de stad na '3 October' in een mum van tijd weer ontdaan is van alles wat op de grond is gegooid. De thuisbasis van de mensen die dit werk doen is een uitgebreid terrein aan de Admiraal Banckertweg.

Wat op het terrein het eerst opvalt is de kwinkslagen, en de vriendelijke en soepele manier waarop mensen met elkaar omgaan. En met de interviewer van de Hart van de Stadkrant. Ze vraagt aan een van in fluorescerende kleding gestoken mannen die buiten koffiedrinken waar ze Piet van Vegten kan vinden. 'Wil je hem met of zonder staart?' vraagt de man die haar naar Van Vegtens kantoor brengt. Hij blijkt te doelen op het lange blonde haar dat rond het hoofd van de flamboyante afvalcoach fladdert en dat voor de foto in een staart gaat...

Piet van Vegten is dus afvalcoach, een mooi woord voor iemand met een gevarieerd takenpakket. Van Vegten spreekt met uw interviewer, staat daarna iemand van een VvE te woord en houdt de cijfers bij van afvaldumpingen: 'Ik doe de hele dag klusjes'. Van Vegten werkt al 32 jaar bij wat in de volksmond de 'gemeentereiniging' heet. Hij heeft al veel veranderingen mee-gemaakt en weet daar met smaak over te vertellen.

Piet van Vegten foto Corine Hendriks

Een atelier vol snoep en vogel foto Kurt Bökenkamp, Leidsch Dagblad

Op een zonnige dag bezoeken Paul, zijn vrouw Marij en ik het huis waar we worden ontvangen door Koert en Annie. Koert toont ons de originele bouwtekeningen van het pand en heeft al van alles erover gevonden. Maar hij wil graag meer horen over snoepkunstenaar Carel van Laere en omgekeerd wil Paul zijn vaders atelier terugzien.

Beeldhouwer van figuurtjes

Carel van Laere werd in 1921 geboren in Terneuzen (Zeeuws-Vlaanderen) en

vormen en dat geeft precies weer hoe hij werkte. Paul laat het zien: hij haalt een plakje plasticine uit zijn broekzak en begint het tussen zijn handpalmen te rollen totdat hij een druppelvormig balletje heeft. Aan het dikkere uiteinde knijpt hij een klein puntje en het slankere uiteinde draait hij een kwartslag en ook daar geeft hij een klein kneepje: ziedaar een gansje. Even later is het gansje veranderd in een apekop, welbekend als snoepfiguurtje: 'Bolspanning, daar gaat het om!' riep Carel altijd.

Meeuwen niet de enige vanden

- 4 Het makkelijkst te recyclen materiaal, papier, wordt al 150 jaar ingezameld als grondstof voor nieuw papier. Dat kan nog wat geld opbrengen. De eerste glasbak werd in 1972 in Rotterdam geplaatst. Toen Nederland nog vuilniszakken aan de straat zette, was het de bedoeling dat daar alleen restafval in ging, geen papier, glas of textiel. De methode met vuilniszakken was niet meer houdbaar waar de meeuwen, ook in Leiden, de zakken opentrokken en op zoek naar voedsel de inhoud over de straten verspreidden. Van Vegten: 'Althans, we dachten dat de meeuwen de grote boosdoeners waren. Toen onderzoek werd gedaan met nachtelijke observatie van aan de straat gezette zakken, bleek dat katten de eerste vanden waren. Zij verschenen na middernacht en krabden met hun scherpe nagels de zakken open. Pas bij zonsopgang kwamen de meeuwen om het karwei af te maken. De dikkere gele zakken waarmee werd geëxperimenteerd, waren dan ook geen succes. Ze bleken niet helemaal bestand tegen de kattennagels.'

Het was dan ook flink schrikken toen daar in september 2023 een verwoestende brand uitbrak. Van Vegten: 'Waar moesten we toen heen? Dat werd een heel gepuzzel. Gelukkig kon Leiden, en ook Rotterdam zelf, zijn restafval verdelen over kleinere ovens in het land. We waren heel dicht bij een afvalinfectie maar de burgers hebben er weinig van gemerkt. Het soms rottende en stinkende restafval zal altijd onze prioriteit hebben.' Gelukkig zijn de ovens afgelopen oktober weer opgestart.

Van Vegten (tweede van l) geeft uitleg tijdens een rondleiding op de thuisbasis foto Mieke Taverne

Eisen aan locatie ondergrondse containers

De buitenwijken hebben nu eigen afvalcontainers, de binnenstad heeft ondergrondse containers. Vooral in onze Pieterswijk was het volgens Van Vegten lastig om daar goede plekken voor te vinden: 'Ze mochten het stadsbeeld niet bederven en moesten bereikbaar zijn voor vrij grote vrachtauto's. Een andere, algemene eis was dat de bewoners niet verder dan 110 meter hoefden te lopen naar een container. Alleen waar het echt niet anders kon, mocht het 150 meter zijn.' Een probleem is dat op allerlei locaties grofvuil bij de ondergrondse containers wordt gedumpt. Dat is vervelend, ook voor de buurt. Daarom zijn er nu grote stickers op de containers geplakt. Via een QR-code kan daar met de smartphone meteen een afspraak worden gemaakt voor het ophalen van grofvuil. Het is de vraag of dat helpt tegen wat vaak gemakzucht zal zijn. Zo is de afvalverwerking altijd in ontwikkeling. Er wordt nu ook geëxperimenteerd met kleine containers voor papier. Het restafval bevat nog 10% papier, als je dat kunt verminderen naar 5% is dat volgens Van Vegten op het totale volume substantieel.

Restafval heeft altijd prioriteit

In de binnenstad worden bij de ondergrondse containers textiel, glas, papier en restafval apart opgehaald met vrachtauto's waarop een grote container staat. De volle container wordt afgeleverd bij de Milieustraat - die ook onder de gemeentereiniging valt - of op een locatie in de Hoge Mors. Daar kunnen de ophalers meteen weer een lege container meenemen. Op grote vrachtauto's, waarop drie containers kunnen staan, wordt het afval naar de papier- of glasverwerking gebracht. Restafval gaat naar de vuilverbranding, in de regel naar Afvalverwerking Rijnmond (AVR) in Rotterdam/Rozenburg.

Discipline bij opruimen hondenpoep

En dan verzint de politiek weer iets nieuws. Dat hondenbezitters de zachte, warme drol van hun hond voortaan moesten meenemen bijvoorbeeld. Dat kon natuurlijk niet in de jas- of broekzak dus het neergelegde moest in een zakje. De gemeente leverde die zakjes eerst zelf, vastgemaakt aan de speciale hondenpoepbakken, wat een lastige logistiek met zich meebracht. 'Daar hadden we een aparte ploeg voor', zegt Van Vegten. Nu zijn de zakjes op elke straathoek te koop en mogen ze in de 'gewone' openbare afvalbakken. Van Vegten zelf laat zijn hond tegen half 9 uit in het Van der Werfpark, waar het dan flink druk is met baasjes en honden. 'Heel leuk', zegt hij. En het valt hem op hoe gedisciplineerd de hondenbezitters dan zijn met de poep van hun beest. Sociale controle? 'Ach, als je het gewend bent is het hetzelfde als stoppen voor een rood stoplicht, dat doe je ook automatisch.'

Minder afvalbakken

Sommige bewoners is het opgevallen dat er de laatste tijd minder afvalbakken in de openbare ruimte staan. 'Dat klopt', bevestigt Van Vegten. 'Dat is voortgekomen uit de Arbowet. Onze mensen maakten veel te vaak per dag de beweging 'deurtje openen, zak eruit, in een wagentje gooien'. Daar kregen ze last van. Er staan nu dus grotere, maar minder bakken.'

Groen eruit, stenen erin

- door Ed Mol

Na een tussentijdse evaluatie van het evenementenbeleid besloot wethouder van Delft onlangs tot een verbod op grote, meerdaagse evenementen op de Garenmarkt, Lammermarkt, Park Matilo, de Leidse Hout en het Van der Werfpark in de periode tussen november en april. Met als reden dat het gras beschadigd wordt en in wintermaanden slecht herstelt. Een uitstekende en volkomen begrijpelijke maatregel. Voor onze wijk is eigenlijk het enige gevolg dat de Nostalgische Kermis op de Garenmarkt geen doorgang meer kan vinden.

Ten burele van Centrum Management brak paniek uit en bijna dagelijks konden we in de lokale pers lezen dat het einde der tijden nu nabij was. Er was sprake van zijden draadjes waaraan enorme belangen hingen. Maar al deze kommer en kwel bleek al snel een storm in een glas water te zijn. De Nostalgische Kermis gaat gewoon door en wel op de oorspronkelijke en veel geschiktere locatie: het Stadhuisplein. Dus kunnen we nu uitkijken naar een beter bezocht en geslaagder evenement. De Nostalgische Kermis is weer thuis en Armageddon afgewend.

Ook het Leids Evenementen Collectief (LEC, een samenwerkingsverband van organisatoren en promotoren van Leidse evenementen) raakte danig in de war van de maatregel van de wethouder. In een brief op poten naar de gemeenteraad en het college van B&W ging het van dik hout zaagt men planken (zie leiden.parleus.nl onder de ingekomen stukken van 10 oktober). Wat was de oplossing van het LEC? Groen eruit, stenen erin! Het is toch veel beter om groene evenementenlocaties zoveel mogelijk te bestraten? Ook maakt het LEC

En er is gelukkig meer veranderd. Veel mensen zullen zich de tijd nog herinneren dat de kraamhouders op de zaterdagmarkt al hun afval in de Rijn dumpten. Niet om aan te zien. Het mag al een hele tijd niet meer, maar het gebeurt nog steeds wel. Van Vegten: 'Elke zaterdag komen wij aanvaren om wat er toch in het water terecht is gekomen, op te ruimen.'

Hart voor de stad

Waarom het leuk is om bij 'Inzameling en reiniging' te werken? 'Hier werken veel mensen met hart voor de stad, leuke mensen zijn het. Die vinden het fijn om de stad schoon te houden. Ze kijken soms gewoon achterom en genieten van de schone straat.'

zich grote zorgen over de vergroening van de Beestenmarkt en misschien zelfs van de Lammermarkt. Snapte de gemeente dan niet dat die vergroening moet stoppen en dat overal de bestrating terug moet komen?

Als het er toch om gaat belachelijke voorstellen te lanceren, kan het LEC misschien ook overwegen om alle groene evenementenlocaties meteen maar te asfalteren. Toch veel beter dan bestraten? Geen last meer van onkruid tussen de stenen en op asfalt kan je lekker rijden met heftrucks en vrachtwagens. Bovendien kan je aan het eind van het evenement al het achtergebleven glas en afval gemakkelijk met een waterstraal wegsprengen en blijft er weer mooi glimmend asfalt achter.

Nog een verbeterpuntje zou dan zijn om die geasfalteerde locaties gelijk te voorzien van een permanent hek van een meter of twee hoog. Er moet natuurlijk wel entreegeld worden betaald. En het is duidelijk niet duurzaam om, zoals nu, die hekken bij elk evenement opnieuw te moeten neerzetten en weer weghalen. Beter gewoon laten staan. Dan kan je ook gaan nadenken over een entreegebouw met van die stalen toegangspoortjes. En een kassa met een groot bord zodat voor iedereen de entreprijzen duidelijk te zien zijn. Wel digitaal natuurlijk want dan kan je makkelijk de steeds hoger wordende prijzen aanpassen. Het LEC is trouwens van mening dat 'groen eruit, stenen erin' veel beter is voor de bewoners.

Garenmarktplein rond 2016 foto Jan Pieters

Nou, als dat zo goed is voor de bewoners laten we dan meteen maar grote stappen zetten. Waarom niet het hele Van der Werfpark asfalteren? Dat is pas goed voor de bewoners. En wat een prachtige evenementenlocatie heb je dan zeg! Okay, dat standbeeld staat dan wel een beetje in de weg maar dat kan toch ergens anders naar toe?

In een mediterrane tuin is in de winter altijd iets te zien

6 - door Carla van der Poel

Sinds kort ligt in de Hortus Botanicus, aan de voet van de Sterrewacht, een mediterrane tuin als voorbeeld van een klimaatbestendige tuin. Je kunt ervan leren hoe zo'n tuin eruit kan zien en hoe je zelf kunt kiezen voor een waterbesparende beplanting. Ruimtevaarder André Kuijpers opende de tuin op 22 mei. De keus viel juist op hem, omdat hij zich niet alleen bezighoudt met de ruimte maar ook met duurzaam denken.

'We zaten altijd nogal met deze hoek in de maag,' zegt Rogier van Vugt, hoofd horticultuur van de Hortus Botanicus. 'Een stuk tuin in een uithoek kost door de fysieke afstand veel tijd, een zuidhelling vraagt extra onderhoud – je wil werken met planten die tegen de zon kunnen en je moet vaker water geven.'

Europees hoekje

Wat kon nou een goed thema voor deze uithoek van de Hortus zijn? Na brainstormsessies en overleg bleek een mediterrane tuin de oplossing te zijn. De tuin valt op deze plek meer op; hij is vanaf de singel – en de singelparkroute – goed te zien. De planten en bomen erin hebben niet veel water nodig: in het begin natuurlijk wel om goed aan te slaan, later

André Kuijpers (l) opent de tuin. Rogier van Vugt (midden) en Paul Kessler, prefect van de Hortus, helpen hem foto Monique Shaw

niet of nauwelijks meer. Links voor het Sterrewachtgebouw was er al een tuin met vooral inheemse planten en verder planten uit andere Europese landen. Een mediterrane tuin zou daar een logische aanvulling op zijn. Het is daarmee een compleet Europese hoek geworden. Wat dit idee nog eens extra ondersteunde, was dat de zijkant van het gebouw van de Sterrewacht met het terras enigszins mediterraan oogt. Dat zou bijvoorbeeld met een Aziatische tuin een minder goede combinatie zijn geweest.

Strook voor de watervogels

Na de brainstorm kwamen er een ontwerp en een beplantingsschema. Beide kwamen helaas snel op losse schroeven te staan. Vanwege de aanleg van een pad langs de 5de Binnenvestgracht vreesde de buurt voor een aanslag op hun privacy. Er volgden inspraakrondes. Daarnaast bleek een klein stuk grond dat de Sterrewacht gebruikte eigenlijk gemeentegrond te zijn. Als compromis is er uiteindelijk een stuk onbeplant

gebleven en is er nu een ondiepe strook waar lotusplanten groeien en watervogels vertoeven. De inspraak heeft geleid tot vertraging en extra kosten, maar het uiteindelijke resultaat mag er zijn.

Sfeer van het mediterrane platteland

De mediterrane tuin is wat losser aangelegd dan we misschien gewend zijn. De bodem is met vulkanische grond vermengd. Er zitten kleine steentjes in, zodat water sneller in de grond trekt en er niet overheen stroomt. Verder liggen er her en der stukken steen en zijn er kleine gestapelde muurtjes en stenen trapjes om makkelijker onderhoud te kunnen plegen en om naar boven te lopen.

Een van de gestapelde muurtjes bij het Talcotthuisje foto Carla van der Poel

Een leuke bijkomstigheid was dat door het graafwerk fundamenten van de oude stadsmuur in het zicht kwamen. Die mistaan niet in deze hoek en raken inmiddels al wat begroeid. De Hortus wilde de sfeer van het mediterrane platteland creëren. Doordat een deel niet beplant kon worden, moest de helling van de tuin steiler worden. Dat was wel wat uitdagender. Voor de tuin heeft dat uiteindelijk gunstig uitgepakt. In de gebieden rond de Middellandse Zee is er daadwerkelijk sprake van geaccidenteerd (heuvelachtig) terrein, waardoor het een speelse, maar vooral esthetisch interessantere aanblik krijgt. Misschien is hier nog wel meer sprake van een microklimaat; de tuin vangt méér zon dan op een vlakker stuk het geval zou zijn geweest.

Streng criterium?

Door clustering kun je de boodschap beter overbrengen. Je vindt in de tuin slechts planten die rond de Middellandse zee voorkomen. Met de opwarming van de aarde kunnen die ook hier gedijen. Er staan olijfbomen – vijf in totaal – afkomstig uit Noord-Spanje, van de voet van de Pyreneeën; die kunnen tegen een stootje. Verder vijgen-, granaatappel- en aardbeibomen. Kruiden zoals peterselie en selderij worden bij ons in de toekomst mogelijk steeds meer vervangen door lavendel, salie, tijm en rozemarijn. Die vind je nu dan ook in deze tuin en door hun geur waan je je even in de Provence.

Twee van de vijf Spaanse olijfbomen op de zuidhelling, links het observatorium en rechts het Talcotthuisje foto Carla van der Poel

Wetenschappelijk interessant zijn de zonneroosjes. Water hoeft je ze niet te geven, toch komen er elke dag nieuwe bloemen die overigens maar één dag bloeien. Een mooi studieobject.

Buffet voor insecten

Het hele jaar door is in de tuin iets te zien en te beleven. In het mediterrane gebied zijn de seizoenen minder uitgesproken, toch bloeien er in dit deel van de Hortus zelfs in de herfst wel dertig soorten planten! Als het niet vriest worden insecten steeds vaker wakker in de winter. Dan móet er eten zijn. Met al die bloeiende planten is er keuze genoeg; zelfs de olijfbomen zijn een goede nectarbron. De tuin gaat zijn eerste winter in en het is nu al duidelijk dat er voor de insecten een buffet klaarstaat. Het is de bedoeling om zo weinig mogelijk of zelfs helemaal geen water te geven. Of dat gaat lukken moet nog blijken. Maar de energie die in de aanleg is gestoken, verdient zo'n goede uitkomst. Mensen die in de voor- of nazomer met vakantie gaan en hun burens niet willen belasten met hun tuin, kunnen hier inspiratie opdoen.

PAL voor de wijk

Word lid van PAL Leiden voor maar € 10 per jaar en ondersteun ons, zodat onder meer deze krant gemaakt kan worden. Een groep enthousiaste vrijwilligers zorgt voor de samenstelling en de bezorging, maar de drukkosten komen voor rekening van de wijkvereniging. Uw lidmaatschap helpt enorm om de krant te laten voortbestaan en de vereniging bij het werk voor de wijk te steunen. Steun ons en ga naar onze website (PALLeiden.nl) om u aan te melden, of nog makkelijker, scan de code.

Een onafhankelijke plant in het Van der Werfpark

8 - door Valerie Stallen

We zitten op een wit bankje in de zon op een opvallend zachte herfstochtend in oktober. Ik ben op bezoek in de Hortus bij Miguel Fernandez Voortman. Miguel is tuinmedewerker met als specialiteiten de Varentuin en de Systeemtuin, de tuin aan de grachtkant waar het classificatiesysteem van Linnaeus wordt uitgelegd. En hij is lid van de Nederlandse Varenvereniging. Zo zijn we ook met hem in contact gekomen. De onlangs opgerichte Groengroep Werfparkvrienden zocht hulp bij het aanleggen van een varentuin in het Van der Werfpark park en belde met de Varenvereniging. Miguel bleek in de buurt te wonen, deskundig en bereid.

Miguel (26) is vijf dagen per week te vinden in de Hortus. In de koffiekamer staat een computer waarop hij zijn collectie bijhoudt en dat is het qua werkomgeving. Geen straf! Met vijf vrijwilligers verzorgt hij de varentuin, zo is hij zelf ook begonnen. Na de havo studeerde hij Tuinbouw aan de Hogeschool Inholland in Delft en werkte vervolgens bij meerdere kwekerijen. Hoe zijn toewijding aan de varen is ontstaan weet hij zelf ook niet meer precies – als kind hield hij al veel van de natuur. Als tiener werd hij lid van de Nederlandse Varenvereniging en zo kwam het dat hij als vijftienjarige als vrijwilliger bij de varentuin in de Hortus aan de slag ging. Na tien jaar als vrijwilliger besloot hij in april 2024 in te gaan op de vacature die de Hortus toen openstelde; van je hobby je betaalde baan maken, zo doe je dat!

Een onafhankelijk plantje

De meeste mensen hebben bij varens de associatie met oerplanten en fossielen. Hoe heeft de varen het eigenlijk al die tijd zo goed kunnen doen? Miguel: 'Dat komt omdat ze zich voortplanten met sporen en dus voor hun voortbestaan geen bestuivers, zoals bijen en vlinders, nodig hebben. Het is dus een behoorlijk onafhankelijke plant. En ze kunnen zich aanpassen aan allerlei omstandigheden. Daarom zijn er zoveel verschillende soorten. Vocht en schaduw: daar denken we vooral aan bij varens. Die zoeken ze ook wel op, maar wist je dat er ook varensoorten groeien in woestijnachtige gebieden? In Oman groeit bijvoorbeeld een varen die alleen daar voorkomt. En er zijn er met haren tegen de kou, waarmee ze vocht kunnen vasthouden.'

17de eeuwse varengekte

Er is een levendige uitwisseling van kennis. Veel Europese landen hebben een varenvereniging en in Amerika, Canada en India zijn er veel actieve liefhebbers. Miguel: 'De Engelse varenvereniging is de oudste. Die bestaat 125 jaar en heeft een royal member, King Charles! In Engeland had je namelijk ooit, net als bij ons in de 17de eeuw met tulpen, een varengekte. Omdat er zoveel verschillende soorten bestonden raakte het verzamelen, en dus het verhandelen, in zwang. Het werd een statussymbool. In de Hortus groeit nog steeds een varensoort waarvan je met de toenmalige aankoopprijs een villa in Londen had kunnen kopen.'

Varens

Varens worden wel gekweekt om te vermeerderen, maar niet om te kruisen. Miguel: 'Dat is gewoon niet nodig, omdat dat vanzelf gaat in de natuur. De voortplanting gaat in twee fases. Zodra een sporendoosje rijp is barst het open en laat het zijn sporen vrij. Uit de spore ontstaat een kiem met een hartvormig blaadje. Aan de voorkant van de kiem

worden eicellen gevormd en aan de achterkant zaadcellen. Onder vochtige omstandigheden kunnen de beweeglijke zaadcellen zich verplaatsen en de eicellen bevruchten. Andere soorten ontstaan gewoon door toevallige mutaties in het DNA. Soms gebeurt het wel dat twee soorten kruisen. Dat kan als twee kiemen van verschillende soorten toevallig dicht bij elkaar liggen waardoor de zaadcel van de ene de eicel van de andere bevrucht. Het is de natuur mevrouw!'

De toekomst van de varen

Hoe kijk jij aan tegen de toekomst van de

Groengroep Werfparkvrienden bij de varenaanplant in het park, tweede van rechts Miguel Fernandez Voortman foto Werfparkvrienden

varen in het licht van de klimaatverandering die we nu meemaken? Miguel: 'O, die komt er wel doorheen. In stedelijk gebied is altijd wel schaduw en zijn er luwten, waarin de varen gedijt. Ook van de vermindering van bestuivers heeft de varen dus geen last. Veelzeggend in deze context is ook de verspreiding van de varen. Bij de aanleg van Flevoland bijvoorbeeld zijn allerlei Zuid-Europese varensoorten naar ons land gekomen. Zij konden goed ontkiemen in de zanderige bodem daar. Sporen kunnen lang in de lucht blijven en kilometers afleggen alvorens ergens anders te landen en te ontkiemen. Rond de warme kassen in het Westland vind je daarom in het 'varen-onkruid' ook veel tropische soorten. Ook

vanuit tuinvarens, die mensen overal vandaan halen, wordt de populatie uitgebreid. Veel mensen associëren de tuinvaren met woekeren, maar dat doet eigenlijk alleen de bekervaren. Dat is de enige met een soort horizontale wortelstok, waar steeds nieuwe plantjes aan komen. Als de planten ouder worden zie je van die lange stronken over de bodem gaan.'

Varen op het menu

Zijn er eigenlijk ook eetbare varens? Miguel: 'Jazeker! Zoek maar eens op de term 'Fiddlehead Fern'. Daar vind je allerlei recepten, bijvoorbeeld voor gesauteerde Fiddleheads en Fiddlehead Risotto. In Amerika en vooral Canada

hebben deze jonge krullen een soort aspergestatus. Tip: de jonge krullen van de Nederlandse struisvaren kun je hier ook heel goed voor gebruiken. Even blancheren, heel erg lekker.'

Het nut van varens

Er zijn wel gezondheidsclaims gedaan over de luchtzuiverende werking van sommige varensoorten in de binnenruimte. Wat vind jij daarvan? Miguel: 'Ja, dat zou wel een beetje waar kunnen zijn, maar ik sta daar sceptisch tegenover. Ze worden en werden overigens wel voor van alles en nog wat gebruikt. Boomvarens zijn bijvoorbeeld een goede kweekgrond voor orchideeën. In Oceanië worden van de stammen beelden gemaakt. En vroeger werden ze wel als ballast gebruikt in schepen. Ook weer een vorm van verspreiding.'

'Voor het Van der Werfpark is in elk geval gekozen voor een mix van winterharde robuuste soorten in verschillende hoogte en kleuren van groen tot rood-brons in de herfst. Sommige zijn wintergroen en sommige verliezen hun blad. Dan kun je in het voorjaar mooi de krullen zien opkomen. Het hele jaar genieten!' Meer weten? www.nederlandse-varenvereniging.nl

Varens planten in het Van der Werfpark foto Huub Frencken

architectenbureau
ANTON DE GRUYL

AANKOOP BEGELEIDING - VERBOUW - RENOVATIE - RESTAURATIE

HOGEOERD 149 2311HK LEIDEN TEL 071 5147984
info@antondegruy.nl www.antondegruy.nl

**VAN DER
VOOREN**

AMBACHTELIJKE SLAGERIJ SINDS 1837

De dodaars: een onopvallende wintergast

10 - door Jacques van Alphen foto's internet

Er zijn vogels in de stad die onmiddellijk de aandacht opeisen. Het opdringerige geschreeuw van de halsbandparkieten, de agressiviteit van de zilvermeeuwen of de zang van de merel bij het vallen van de avond zijn daar voorbeelden van. Er zijn ook vogels in de stad die meestal aan je aandacht ontsnappen. De heggenmus scharrelt het grootste deel van het jaar ongezien rond en winterkoningen zitten meestal verstopt in dichte heggen en struiken. Alleen in het voorjaar, als ze zingen, vallen ze op.

Twee soorten futen

Deze twee uitersten worden ook vertegenwoordigd door de twee soorten futen die je in de stad kunt zien. De eerste soort noemen we gewoon fuut, omdat we hem allemaal kennen. Het is een opvallende verschijning met zijn contrastrijke verenkleed, een grijsbruine rug, spierwitte

borst en buik en zwarte kop met goud-bruine kuif. De tweede soort is niet alleen veel kleiner, maar bovendien bijna egaal bruin en heeft geen kuif of andere versiering. Het is de kleinste van de vijf futensoorten in Nederland en zijn naam is dodaars.

Dodaars leven in ondiep water

De dodaars leeft bij voorkeur op plekken met helder water en waterplanten op de bodem. Dat water mag niet dieper zijn dan een meter. Vaak gaat het om tijdelijke plassen of ondergelopen weilanden, maar het kan ook een beek of een rivier zijn, als de bodem maar begroeid is en het water niet te diep. Ondiepe plassen hebben de neiging om af en toe droog te vallen, dodaarzen zijn daarom niet erg honkvast. Ze koloniseren snel nieuwe plassen en verhuizen als de omgeving ongeschikt wordt.

Sociaal leven

In de broedtijd leven dodaarzen in paren. Ze zijn erg territoriaal en verdrijven soortgenoten uit hun gebied, zodra die worden ontdekt. 's Winters zijn de dodaarzen socialer, je kunt ze dan aantreffen in groepjes of zelfs grote groepen.

Eten en gegeten worden

Dodaarzen zoeken hun voedsel onder water. Het bestaat uit waterinsecten, kleine visjes, salamanders en slakken, die ze door te duiken kunnen bereiken. Omdat ze zo klein zijn, kunnen ze de prooi worden van roofvissen. Ze vermijden daarom zoveel mogelijk de plaatsen waar snoeken of meervallen leven, vandaar hun voorkeur broeden in kleine, ondiepe plassen en vijvers. Ze maken net als futen drijvende nesten van dood plantaardig materiaal. Daarop leggen ze vier of vijf eieren. Als ze om een of andere reden het nest tijdelijk moeten verlaten, bedekken ze de eieren met nestmateriaal. Onderzoek heeft aangetoond dat daardoor de kans kleiner wordt dat de eieren door een roofdier worden opgegeten. Bovendien zorgt het dekentje van nestmateriaal ervoor dat de eieren minder snel afkoelen.

Zonnebaden

Door hun leefwijze zijn dodaarzen kwetsbaar tijdens vorstperioden in de winter. Ze kunnen dan moeilijk voedsel vinden, waardoor er in strenge winters veel dodaarzen sterven. Als tijdens een vorstperiode het water in de singels nog niet is bevroren komen de dodaarzen naar de stad. Ze vallen er niet erg op omdat ze meestal dicht bij de kant blijven, vooral op plekken waar de takken van bomen of struiken boven het water

hangen. Misschien is dat om de snoeken in de singel te vermijden. Voor kleine watervogels is het moeilijk om 's winters warm te blijven. Dodaarzen gedragen zich daarom anders dan hun grotere familielid de fuut: ze nemen zonnebaden. Als er een lage winterzon op de oever schijnt, draaien de dodaarzen hun kop van de zon af. Daarna tillen ze de veren op hun rug zo hoog mogelijk op, zodat de zon op de huid onder de veren kan schijnen. Die veren zijn donkerbruin als de vogel gewoon rondzwemt, maar daaronder zitten zilvergrijze veren, die dan door de zon beschenen worden. Als je met de zon meekijkt zie je een vreemde, zilvergrijze bol die onbeweeglijk vlak bij de oever zit. Zelfs als dodaarzen zonnen, valt het niet mee om ze te ontdekken.

Dodaarzen en klimaatverandering

In het verleden zag je iedere winter wel dodaarzen in de singels. Door het opwarmende klimaat zijn er minder vaak vorstperioden en dus is de kans om dodaarzen in de stad te zien kleiner geworden. Die mildere winters hebben wel gemaakt dat de wintersterfte is afgenomen, waardoor het aantal broedparen dodaarzen in West-Europa is toegenomen. Dodaarzen zijn als broedvogel ook verder opgerukt naar het noorden en ze hebben hoger gelegen meren in de bergen gekoloniseerd.

Een zonnende dodaars

Elders in de wereld

De dodaars heeft een enorm verspreidingsgebied en komt, behalve in Europa, voor in heel Azië – inclusief Japan en verder in Afrika en Australië. In Noord- en Zuid-Amerika zijn er verwante soorten kleine futen. Je kunt dodaarzen dus aantreffen in veel verschillende klimaatgebieden, zolang het er maar niet te koud is. Het enorme verspreidingsgebied is kenmerkend voor het succes van deze kleine, bescheiden vogel met zijn grote aanpassingsvermogen.

Leids

- door Hans Heestermans

Me nette ingeteerd met 'n bledderr

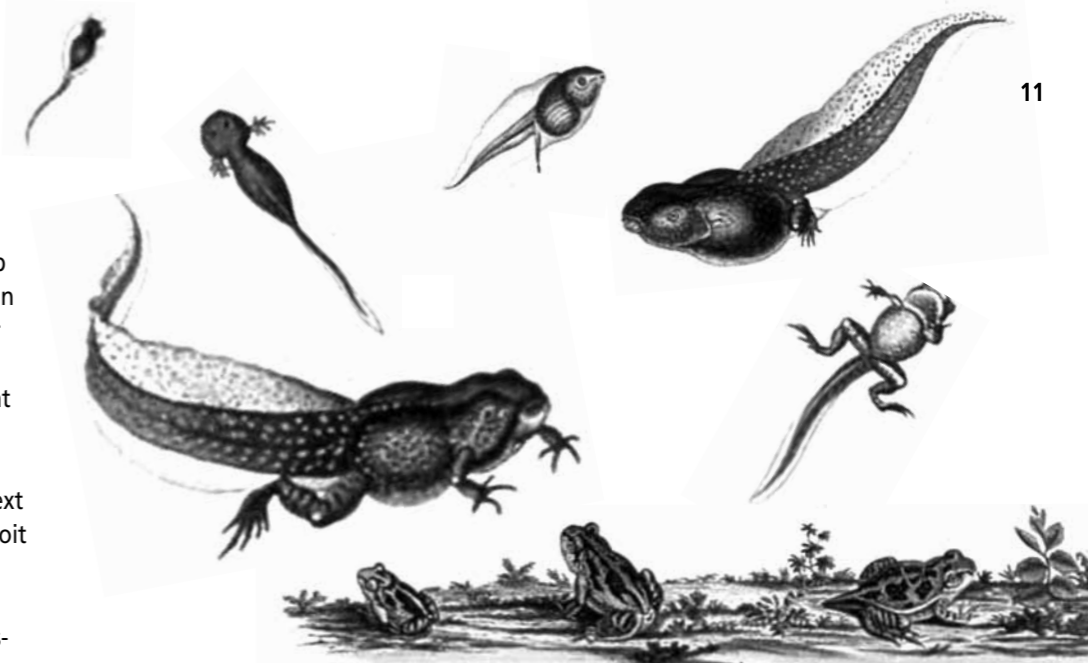
Een van de fraaiste Leidse zinnen die ik ooit heb gehoord is: 'Juh, ze hebbe me nette ingeteerd met 'n bledderr'. Ik heb 'm aan verschillende geboren en getogen Leienaren voorgelegd, en ze kwamen er toch niet helemaal uit. De een wist niet wat nette waren, de ander had weer wat moeite met het toch o, zo Leidse woord bledder. En niemand wist wat inteerre betekent. Ja, ze konden het uit de context opmaken, maar actief zouden ze het nooit gebruiken.

Nette zijn ronde ramen. Het is de verbetering van het Franse lunette 'rond venster'. Waarschijnlijk is het weer een van die Vlaamse woorden die in de 17de eeuw door Vlaamse vluchtelingen mee

naar Leiden zijn genomen. Bledder is van Engelse afkomst: bladder betekent 'blaasje', 'blaar'. We vinden het woord nog

terug in ons Nederlandse afbladder. Als een verflaag afbladdert, dan vallen die kleine blaasjes die zich erop hebben gevormd er in schilfers af. Het Leidse bledder staat echter voor een groot soort blaas en wel voor een grote voetbal. Met name een leren voetbal. Maar ook voor andere dingen die groot en rond zijn: een hoofd en een fors ontwikkelde vrouwenborst, in ander, enigszins vulgair taalgebruik ook wel aangeduid als prammen, joekels, jetsers en toeters.

Maar nu dat interen, dat zit wat ingewikkelder. Teren betekende vroeger 'stukmaken', 'stukscheuren'. In een 17de eeuws herderslied komt de volgende, wat zoetsappige passage voor: 'Soo haest nu d'herder vond Sijn lippen voor haer mond, Ghevoeld' hy uyt haer sluypen Soo soeten ademlucht...; Een lucht,...D'welck, alsset eensjes vat, het hertenbloet can teeren'. Dus: zo gauw de herder zijn lippen op de mond van het meisje had gedrukt, voelde hij zachte vreugdekreetjes uit haar mond komen en die kreetjes waren zo vurig dat

Van donderkopje tot kikker (August Johan Roesel von Rosendorf (1753-1758) bron internet

ze het bloed van zijn hart bijna verschroelden. We kennen dit teren nog in verteren 'voedsel of drank nuttigen'(dus eigenlijk 'doen verdwijnen'). Als je een ruit inteert met een bal, dan schop je die ruit in gruzelementen.

Donderkoppies

Ik woonde vroeger aan de rand van de stad en dat verschaftte veel jongensvreugde en extra speelmogelijkheden. Aan de overkant van mijn straat begonnen de bossen en de weilanden. Je kon er voetballen en cowboytje, wegkruipertje en dokkertje spelen. En dan waren er de sloten. Je ving er stekelbaarsjes die je mee naar huis nam om ze in een grote glazen bol te laten rondzwemmen. Maar het leukste was de vangst van die kleine beestjes die in zekere periode van het jaar in groten getale in de sloot aanwezig waren: een kopje met een slingerstaart eraan, dat zich in een later stadium zou ontwikkelen tot een kikker. Dikkopjes noemden wij ze, naar die kenmerkende vorm. In andere delen van het land heten ze, naar het eindresultaat, kikkervisjes en in Leiden en omgeving zijn het donderkoppies: ik heb geen flauw idee waarom. Komen ze met name omhoog in de sloot als het gaat donderen? En zijn het als het ware de dondervoorspellers?

Doffer

Taal is vaak onbegrijpelijk en onverklaarbaar. Karel van het Reve, letterkundige en hoogleraar Slavisch aan de Leidse universiteit van 1957 tot 1983, en broer van schrijver Gerard van het Reve, was daar terdege van doordrongen. Hij kende natuurlijk het woord link voor 'slim', 'leep'. Maar, vroeg hij zich af, waarom zeggen mensen dan 'hij is zo link als een looie deur'. Wat heeft een deur en nog wel een loden deur nou met slimheid te maken? Dit soort vragen is nooit op een rationele manier te beantwoorden. De taal kent vele grillige zijsprongen die vaak berusten op associaties, vaak ook puur en alleen op de klank. Dat laatste is het geval bij het raadsel van Karel van het Reve. Link begint met een l en dan is het klankrijk om een van de volgende woorden ook met een l te laten beginnen. Doet er niet toe wat voor woord. Desnoods is het lood. En dan is het nog mooier om daar een looie deur van te maken. Het is onzin, maar het klinkt lekker.

Waarom wordt een 'ferme klap' in het Bargoens een hengst genoemd? Een hengst is groot, onstuimig en ook wel een beetje wild. Op die onstuimigheid berust ook de betekenis van hengst als 'wellustige kerel'. En die stevige klap is waarschijnlijk te verklaren uit de begrippen: groot, beetje wild, onstuimig. In het Leids komt verder het woord doffer voor in de betekenis 'klap'. Aanvankelijk dacht ik dat ook deze betekenis, net als bij hengst, zou berusten op een dier. Maar de mannetjesduif is te lief en te zacht om zijn naam te lenen aan een dreun op je hoofd. Het Bargoens kent een werkwoord doffen 'slaan', zo genoemd naar het doffe geluid dat een klap geeft en doffer(d) is daarvan een afleiding.

Wat brengt de toekomst het voormalige V&D-gebouw?

Het iconische V&D-gebouw in het hart van de stad staat aan de vooravond van een ingrijpende en gewaagde transformatie. In een onlangs bekendgemaakt herontwikkelingsplan krijgt de historische locatie een ingrijpende facelift, hopelijk met behoud van haar monumentale grandeur. De herontwikkeling vindt plaats in verschillende fases. Voor de eerste fase is al een omgevingsvergunning aangevraagd; bouwdeel A staat zelfs al volop in de steigers. Voor de overige bouwdeelen zijn er alleen nog maar globale plannen.

Wat gebeurt er met Bouwdeel A?

Bouwdeel A omvat vijf bijzondere panden: Breestraat 84, 86-I, 86-II, 88 en Maarsmansteeg 23. Deze historische panden, allemaal met een monumentale status, worden als het ware losgesneden van het grotere complex. Op de begane grond worden drie winkels gerealiseerd en de toegang naar de nieuwe woon-verdiepingen erboven. De hoger gelegen lagen worden getransformeerd tot ruim bemeten, stijlvolle appartementen in het duurdere segment. In het bouwdeel wordt ook een aantal kleinere woningen gerealiseerd, waaronder enkele zogeheten 'friends-appartementen'. Dat zijn appartementen die worden gedeeld door twee of drie vrienden/vriendinnen. Leiden heeft daar grote behoefte aan, zo blijkt uit marktonderzoek.

Behoud van erfgoed

Een van de belangrijkste uitgangspunten van het hele project is het behoud van de monumentale elementen en de authentieke 'pandjesstructuur' van de locatie. Breestraat 84, ofwel 'In den Vergulden Turk', een rijksmonument, springt daarbij in het oog. Dit pand dateert uit 1673 en heeft een rijke geschiedenis, met een oorspronkelijke structuur van een voor- en achterhuis en een ruime kelder. Daarnaast fungeerde het pand jarenlang als restaurant, wat eveneens bijdraagt aan zijn historische waarde. De mix van historische bouwdeelen en verschillende verbouwingslagen door de eeuwen heen, maken dit een uniek stukje Leiden.

Wonen in het hart van de stad

De herontwikkeling van dit gedeelte van het V&D-complex belooft een harmonieuze balans te worden tussen het behoud van historische waarden en de behoeften van de stad van nu, als het aan de ontwikkelaar, het Amsterdamse NEOO, ligt. 'We willen het karakter van deze prachtige panden koesteren, maar tegelijkertijd zorgen dat ze een waardevolle functie krijgen voor de toekomst', aldus een lid van het projectteam. De

Het voormalige V&D-gebouw op de Aalmarkt halverwege de vorige eeuw

combinatie van historische charme, een bruisende binnenstadslocatie en innovaties zoals friends-appartementen, maakt deze ontwikkeling aantrekkelijk voor jonge professionals en stedelijke bewoners die graag in het centrum willen wonen.

De projectontwikkelaar heeft geruime tijd overlegd met alle betrokken

gemeentelijke instanties. Hierbij zijn allerlei opties ter sprake gekomen. Naar de reden waarom er gekozen is voor de nu gepresenteerde optie, kunnen we slechts gissen. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk waarom niet het hele gebouw wordt benut.

De betrokkenheid bij het project van buurtbewoners

De gemeente heeft aangegeven dat er bij de ontwikkeling van Aalmarkt 22 weliswaar mogelijkheden zijn voor de invloed van bewoners, maar dat die beperkt zijn; het V&D-gebouw is immers een rijksmonument en particulier eigendom. Het kwam in 2021 voor ruim 26 miljoen euro in handen van VNDP Beheer, een regionale beleggingsmaatschappij. Ook de financiële haalbaarheid biedt slechts beperkt speelruimte voor aanpassingen in de plannen. Er is voornamelijk een concept-ontwerp gepresenteerd voor de invulling van het gebouw, waarbij gedacht wordt aan een mix van verschillende functies, waaronder winkels op de begane grond, woningen, kantoorruimte, een hotel, een sportschool en horeca.

De kantoren komen op de eerste en tweede verdieping aan de hele zijde van de Aalmarkt en de Maarsmansteeg. Het vier- of vijfsterrenhotel gaat 125 à 150 kamers tellen. Hiervoor wordt de derde verdieping gebruikt, alsook twee extra verdiepingen in een nieuwe dakopbouw. Het is nog niet helemaal duidelijk, maar het lijkt erop dat de horeca voor een deel aan het hotel gebonden zal zijn. Of er ook een sportschool komt is nog maar de vraag: er zijn namelijk plannen om in het naastgelegen voormalige LVC-gebouw ook een sportschool, annex health/wellness-centrum te realiseren.

De gemeente wil haar inwoners ondanks de beperkingen actief betrekken bij de verdere invulling van het gebouw. In verschillende bijeenkomsten worden geïnteresseerden, zoals bewoners, ondernemers en andere betrokkenen, uitgenodigd om hun wensen, ideeën en zorgen te delen. Daarnaast kunnen ook mensen die niet direct uitgenodigd worden voor de bijeenkomsten, input geven. Dit kan via online platforms op DoeMee.nl. Daar kunnen zij hun ideeën aandragen.

De Breestraat in 1939. V&D is rechts nog net zichtbaar, ernaast 'In den vergulden Turk'

Vrijmetselaarsloge Ithaka: op reis om het beste uit jezelf te halen

- door Corine Hendriks

De vrijmetselarij manifesteerde zich voor het eerst in 1717 in Londen, maar er bestonden in Engeland en Schotland al veel eerder loges ('werkplaatsen'), toen vaak nog van bouwlieden. In 1723 werden regels opgesteld, die ook gingen gelden voor vrijmetselaarsloges die uiteindelijk over een groot deel van de wereld ontstonden. Loges – het woord wordt ook overkoepelend gebruikt voor een afdeling zoals de Leidse – zijn verenigingen die per land samen een 'Orde' vormen. Nederland kreeg zijn eerste loge in Den Haag, in 1734.

De Leidse Loge La Vertu werd in 1757 opgericht en is daarmee de oudste vereniging van de stad. De pijlers van de vrijmetselarij zijn de begrippen verdraagzaamheid en respect en vooral ook de rituelen. Dat kunnen initiatierituelen zijn, maar ook rituelen bij de seizoenswisselingen. Leiden telt vier loges: een met tien vrouwelijke leden, een gemengde loge met eveneens tien leden en twee loges met elk vijftig à zestig mannen. De leeftijden variëren van ongeveer dertig tot in de tachtig.

Sinds een jaar kent de Leidse vrijmetselarij een loge voor alleen vrouwen: Ithaka. De loge heeft nu tien leden, maar mag wel wat groeien. De vrijmetselarij is geen godsdienst en heeft geen leer of dogma's: 'Het gaat erom het beste uit jezelf te halen en dat in je eigen omgeving ten dienste te stellen van de maatschappij', zegt voorzitter Anky Fokker.

Het beste uit jezelf halen doe je niet zomaar even. Een goede metafoor voor vrijmetselaren is die van reisgezellen die samen op zoek zijn. Daarom heeft de vrouwenloge ook gekozen voor de naam Ithaka.

Anky Fokker, voorzitter van de Leidse vrouwenloge
foto Bart Jonges

Die verwijst naar de Odyssee, het epische dichtwerk van Homerus waarin Odysseus na afloop van de Trojaanse Oorlog huiswaarts keert. Daar doet hij tien jaar over omdat hij onderweg zoveel meemaakt. De zoektocht van vrijmetselaren is die naar de zin van het leven. 'Maar de antwoorden die je krijgt, zijn altijd tijdelijk', stelt Fokker, 'want de zin van het leven verandert door je ervaringen in de loop van de tijd.'

Ambachtelijke symboliek

Fokker, die in Leiden wiskunde en psychologie studeerde en een carrière had in het volwassenenonderwijs, laat een ruwe steen zien waaruit een keurige, scherpe hoek is uitgehouwen. De hoek staat voor het beste in jezelf, het nog ruwe deel voor de ballast die je nog overboord moet gooien. In essentie staat dit symbool voor het streven van de vrijmetselaar: een beter mens worden. Het is geen toevallig symbool want het metaforische gedachtengoed van de vrijmetselarij komt uit de bouw-gildes in de middeleeuwen die werkten aan kathedralen. Leerlingen, Gezellen en Meesters waren niet alleen bezig met (letterlijk) bouwstenen, maar ook met beelden en versieringen, die allemaal een symbolische betekenis hadden. De ambachtelijke passer en winkelhaak, werden in de vrijmetselarij samengebracht in één symbool. Een 'beter mens' kun je in de visie van de vrijmetselarij zien als iemand die oprecht open staat voor andere meningen, opvattingen en standpunten en zich bewust is van de eigen vooroordelen en beperkingen. Ken uzelf! Dat wordt onder andere geoefend in gesprekken, over een vooraf vastgesteld onderwerp. Fokker: 'Die gesprekken noemen we Comparities. Die worden gevoerd met verdraagzaamheid en interesse voor elkaars ideeën.'

14 Ithaka komt twee keer per maand bijeen. De ene keer om met elkaar in gesprek te gaan, de andere keer om samen rituelen te ondergaan. De ene bijeenkomst vindt gewoon plaats bij iemand thuis, die met de rituelen in het logegebouw aan het Steenschuur. Voor de gesprekken kan iedereen een thema aandragen. Ouder worden, bijvoorbeeld of: wat zou je doen als je maar heel kort zou leven zoals de eendagsvlieg. Wat zou je achter willen laten? 'We zijn ook een gewone vereniging', zegt Fokker. 'We komen op vaste tijden bijeen om samen iets te doen, zoals anderen in verenigingsverband voetballen of zingen. Alleen is wat wij doen abstracter en daar hebben weer andere mensen belangstelling voor.' Fokker was eerder lid van de internationale Orde van Weefsters, die gezien kan worden als de vrouwelijke evenknie van de vrijmetselarij.

Passier en winkelhaak in het bovenraam van de loge op het Steenschuur foto Sarah Hart

De hoek in de steen staat voor het beste in jezelf, het nog ruwe deel voor de ballast die nog moet worden 'weggehakt' foto Anky Fokker

Door de eeuwen heen weerstand

De vrijmetselarij staat open voor alle culturen en partijen. In landen waar een dictatuur heerst of een strenge nationale godsdienst bestaat, heeft de vrijmetselarij het moeilijk. Diverse pausen verboden hun gelovigen om lid van de vrijmetselarij te zijn, omdat de vrijmetselaren niet de juiste leer zouden verkondigen. Ook later was er veel weerstand. Onder Hitler verdwenen vrijmetselaren in concentratiekampen en werden de loges ontmanteld of gingen ondergronds. Ook onder huidige dictators, zoals in Rusland en Turkije, moeten vrijmetselaars niet opvallen. Bij onze zuiderburen 'verdenkt' het Vlaams Belang Franstalige magistraten ervan 'stiekem' lid te zijn van de vrijmetselarij.

Complottheorieën

Maar is het zo gek dat er wantrouwen is? De orde was een gesloten bolwerk en er zijn altijd complottheorieën over verkondigd. De loges waren vroeger voor de elite, zij waren (en zijn) besloten en er zou sprake zijn van 'zwijgplicht'. Fokker: 'Er is helemaal geen zwijgplicht, er heerst vertrouwelijkheid. Wat je in de loge hoort, blijft in de loge. Dat is heel wat anders dan zwijgplicht. Iedereen moet elk standpunt kunnen uitspreken en volstrekt

open kunnen zijn. Je leert ook goed luisteren naar de ander. Het draait allemaal om onderling vertrouwen. Dat is de enige basis waarop je vrijelijk kunt spreken.' Hoewel dat wel weer zijn grenzen heeft. Fokker: 'Iemand uit de gesprekskring treedt op als "redenaar" en bewaakt de omgangsvormen. De basisprincipes daarvan – geldend binnen en buiten de loge – zijn verdraagzaamheid en respect. De redenaar grijpt in als hiertegen tijdens een gesprek wordt gezondigd.'

Geen bewijs voor complotten

Afgezien van een schandaal in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw in Italië, waar leden van de maffia loges gebruikten om elkaar in besloten kring te spreken, is er geen bewijs voor onoorbare complotten binnen de vrijmetselarij. En de betreffende Italiaanse loges werden netjes opgerold door de politie. Fokker: 'Door de eeuwen heen, ook nu, zie je dat groepen die niet met elkaar praten, elkaar betichten van van alles en nog wat. De vrijmetselarij lijkt eng, gevaarlijk. Maar wij proberen, al zijn we nog zo verschillend in onze opvattingen, wèl met elkaar te praten en naar elkaar te luisteren. Dat is een van de fijne aspecten, dat je contact hebt met mensen buiten je eigen bubbel.' De tijden zijn ook veranderd. Het gebouw aan het Steenschuur is tegenwoordig altijd open op de Open Monumentendagen, een paar keer per jaar zijn er open dagen of een open activiteit. Dan kun je vragen wat je weten wilt. En daar is niks geheims aan.

Op maandagavond 26 januari is er een open Comparitie op een Leids adres. Belangstellende vrouwen zijn welkom. Mail naar info@loge-lthaka.nl. Zie ook Loge-lthaka.nl en mail ons als je dan nog vragen hebt.

Magdalena Moons naast Van der Werf

- door Carla van der Poel

Naast burgemeester van der Werf wordt in het Van der Werfpark sinds de viering van 450 jaar Leids Ontzet daar, nóg iemand herdacht: de heldin van Leidens Ontzet Magdalena Moons. Historica Els Kloek ontdekte in 2011 dat de van oorsprong Haagse Magdalena Moons (1541-1613) een belangrijke rol heeft gespeeld bij de bevrijding van Leiden. De geliefde van de Spaanse veldheer Francisco Valdez smeekte hem de aanval op Leiden uit te stellen. Als 'beloning' daarvoor, zou ze met hem trouwen. Door de tijdwinst kon het water rond Leiden flink stijgen, waarna de Spanjaarden op de vlucht sloegen en de geuzen Leiden konden bevrijden.

Magdalena gaat steeds meer leven in Leiden. Om haar te gedenken liet de Soroptimist International Club Leiden dit jaar rond 3 October een steen aanbrengen en plaatste een roodbloeiende witte els in het Van der Werfpark. Deze boom bloeit in de periode januari-maart en krijgt rode katjes, een mooie symboliek in Leiden.

De vereniging gaf onlangs ook opdracht tot de vervaardiging van een beeld van de Leidse heldin. Het beeldje is er in miniatuur, maar de fondsen voor het grote beeld nog niet. Overigens heeft Magdalena woord gehouden: ze trouwde met Valdez.

De roodbloeiende witte els met de gedenksteen. foto Chris de Graaf

Ad Kerkhof: 'Waarom zou ik stoppen als ik nog verschil kan maken?'

- door Roeland van Wely

Na een rijke carrière als hoogleraar Klinische psychologie, Psychopathologie en Suïcidepreventie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, geniet Ad Kerkhof (72) van zijn pensioen. Maar stilzitten is niets voor hem. In zijn vertrouwde kantoor op Rapenburg 65 – met uitzicht op een imposante tuin – zet hij zijn werk voort, gedreven door een diepe wens om mensen te helpen. Met baanbrekende technieken zoals EMDR biedt hij verlichting aan patiënten met trauma's en suïcidale gedachten. 'Ik kan nog steeds het verschil maken', zegt hij. 'Waarom zou ik dan thuis gaan zitten?'

Wat drijft u om na uw pensioen nog door te werken als therapeut?

'Het idee dat ik mijn kennis onbenut zou laten terwijl ik écht verschil kan maken, voelt ondenkbaar. Mijn ervaring en specialisaties geven mij de unieke kans om mensen met heftige problemen zoals suïciderisico, trauma of rouw te ondersteunen. Het geeft me veel voldoening om te zien hoe iemand na een zware periode weer hoop vindt. Waarom zou ik stoppen met iets wat zoveel waarde heeft?'

Ad Kerkhof

Hoe heeft uw vakgebied zich door de jaren heen ontwikkeld?

'Enorm! De vooruitgang is bijna niet te bevatten. Waar we vroeger soms moesten gissen, kunnen we nu met wetenschappelijk onderbouwde methoden mensen veel gerichter helpen. Behandeltechnieken zijn verfijnd en psychologen

worden nu breed en grondig opgeleid. Het is prachtig om te zien hoe deze innovaties levens daadwerkelijk veranderen.'

Kunt u een voorbeeld geven van die vernieuwingen in behandeltechnieken?

'Absoluut. Als ik terugdenk aan mijn beginjaren, had ik zo graag tools als EMDR (Eye Movement Desensitization and Reprocessing) gehad om trauma's te behandelen. Het is een techniek waarmee mensen traumatische herinneringen kunnen verwerken zonder dat ze telkens overweldigd worden door die pijnlijke beelden. EMDR werkt ongelooflijk snel en effectief. Het voelt bijna magisch om te zien hoe iemand na jaren worstelen eindelijk rust vindt. Zulke methoden maken ons vak vandaag de dag zo krachtig.'

Hoe pakt u het werken met suïcidale patiënten aan?

'Het behandelen van intrusieve (opdringerige, negatieve-red.) beelden is zonder twijfel een van de grootste doorbraken in mijn carrière. Mensen met suïcidale gedachten worden vaak verteerd door intense beelden – bijvoorbeeld over hun eigen dood of de gevolgen voor hun

Beniràs
BAR & KITCHEN

Sfeerrijk, gezellig en smaakvol
Mediterraanse shared dining
Google's nummer 1 in Leiden!

Papengracht 6a, Leiden
071 2077827, beniras.nl
IG: [benirasleiden](https://www.instagram.com/benirasleiden)

ars aemula naturae
ruimte voor beeldende
ARS kunst

Een van de oudste broedplaatsen
in Nederland. Opgericht in 1694 en nog steeds
een kunstenaarsvereniging waar kunstenaars het
culturele leven van Leiden mede vormgeven.

www.ARSAEMULA.NL

Cursussen, exposities en online kunstwinkel!

Pieterskerkgracht 9a
2311 SZ Leiden

071-5140784
info@arsaemula.nl

16 dierbaren. Dat kan hen totaal in zijn greep houden. Maar met technieken als EMDR kunnen we deze beelden letterlijk ontmantelen. Onderzoek met controlegroepen laat zien dat mensen die jarenlang werden gekweld door die beelden, na een paar sessies al verlichting ervaren. Patiënten die uren per dag werden overspoeld door die intense gedachten, konden die uiteindelijk volledig achter zich laten. Het voelt alsof je ze opnieuw ademruimte geeft, iets wat ze vaak al heel lang kwijt zijn. Wat we nu weten, maakt het mogelijk om ook suïcidaliteit bij mensen met complexe problematiek zoals psychoses of borderline beter te helpen.'

Er is dus veel vooruitgang, maar tegelijkertijd lijken de wachtlijsten langer dan ooit. Hoe kijkt u daar tegenaan?

'Het klopt dat de vraag enorm is toegenomen. Mensen zijn tegenwoordig meer bereid hulp te zoeken, en dat is positief. Maar we hebben ook te maken met een samenleving waarin de druk hoog is en kinderen bijvoorbeeld al jong veel problemen ervaren. Die problemen waren er vroeger ook wel, maar ze werden minder snel opgemerkt. Nu kunnen we eerder ingrijpen, wat goed is, maar het legt een grote druk op de zorg.'

U heeft veel gezien in uw carrière. Wat is uw grootste zorg als het gaat om psychologische hulpverlening vandaag de dag?

'Er is zoveel winst te behalen met preventie en vroegtijdige hulp. Goede zorg kan zoveel ellende voorkomen. Maar helaas zijn de bezuinigingen desastreus geweest, vooral in de jeugdzorg. Gemeentes hebben de verantwoordelijkheid gekregen, maar de middelen en expertise ontbreken vaak. Het gevolg is lange wachtlijsten en schrijnende situaties, waarin mensen met ernstige problematiek niet tijdig de hulp krijgen die ze nodig hebben.'

Hoe ziet u de impact van die bezuinigingen terug in de praktijk?

'Bijvoorbeeld in bepaalde groepsbehandelingen. Kosten besparen door jongeren met suïcidale gedachten in groepen te behandelen zou bijvoorbeeld geen goed idee zijn; het kan juist contra-productief uitpakken. Je kunt geen tien mensen met een negatief zelfbeeld bij elkaar zetten zonder het risico van uitlokkende effecten. Dat werkt gewoon niet. Althans niet zonder individuele begeleiding naast zo'n groep. Dit soort ideeën laat zien hoe ver we soms zijn afgedwaald van wat echt effectief is.'

Zijn er thema's die u extra zorgen baren?

'Ja, het aantal jongeren dat opgroeit in onveilige situaties. Denk aan gezinnen met narcistische ouders, vechtscheidingen, alcoholproblemen of psychische stoornissen. Het heeft vaak desastreuze gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. Hoewel de meeste gezinnen goed functioneren, zien we ook veel te vaak dat het ernstig misgaat. Dat zijn de situaties waarin adequate hulp levens kan redden, maar ook daarvoor zijn de middelen schaars.'

Heeft u nog een boodschap voor beleidsmakers en collega's in de zorg?

'Laten we erkennen dat goede zorg geld kost, maar ook levens redt. Het wegbezuinigen

van bewezen methoden, zoals dialectische gedragstherapie (*gericht op bewustwording en verandering-red.*) voor suïcidale jongeren, is een grove fout. Het is te duur, zeggen ze, maar wat is de prijs van een verloren leven? We moeten stoppen met halfbakken oplossingen en investeren in wat echt werkt.'

Leiden lijkt voor u meer dan zomaar een stad te zijn. Wat maakt Leiden zo bijzonder?

'Leiden heeft een speciaal plekje in mijn hart. Hier promoveerde ik en zette ik grote stappen in mijn carrière. Mijn reis begon ooit in Nijmegen en ging via Leiden

Rapenburg 65, 18de-eeuws stucplafond met Prudentia (Vrouwe Voorzichtigheid) in Kerkhofs werkkamer
foto Sarah Hart

naar Amsterdam. Maar Leiden heeft altijd als een anker gevoeld. Zelfs nu, na mijn pensioen, blijf ik hier graag actief. Het idee dat ik nog steeds iets kan bijdragen in deze stad geeft me elke dag opnieuw voldoening.'

Denk jij aan zelfdoding? Bel 24/7 gratis en anoniem met 113 Zelfmoordpreventie via 0800-0113 of chat op 113.nl.

Middeleeuwse trots aan de Breestraat

- door Edwin Orsel

Vondst in de wijk is een rubriek van de erfgoedexperts van Erfgoed Leiden en Omstreken over bijzondere vondsten in onze wijk.

Achter de 18de eeuwse voorgevel van het rijksmonument Breestraat 95 schuilt een 600 jaar oud huis. Bijzonder is dat op basis van bouwhistorisch onderzoek, een 16de eeuwse tekening en vogelvluchtkaarten, de oorspronkelijke voorgevel kon worden gereconstrueerd. Het huis blijkt een hoge schermgevel te hebben gehad die meer verdiepingen suggereerde dan er in werkelijkheid waren. De reconstructie werd mogelijk door de zeldzame combinatie van bouwhistorische gegevens met historische afbeeldingen. Door de reconstructie is een beter beeld ontstaan van de in Leiden vrijwel verdwenen middeleeuwse architectuur.

Breestraat 95 in 2008 en 2024 foto's Edwin Orsel

Schermgevel voor meer aanzien

Het monument Breestraat 95 stond onlangs in de steigers; er werd gewerkt aan het herstel van de kappen. Het pand heeft een fraaie voorgevel uit 1758, maar dat bleek een vervanging van een veel oudere gevel. Uit historische afbeeldingen en bouwhistorisch onderzoek kon worden afgeleid dat het huis een zogeheten schermgevel moet hebben gehad uit de 15de eeuw. Een schermgevel werd hoger opgetrokken dan het erachter liggende huis en was bedoeld om het pand meer aanzien te geven. Vrijwel de hele originele dakconstructie bleek er nog in te zitten inclusief de aanwijzing dat de dakbedekking oorspronkelijk uit daktegels bestond.

Bon Vleeshuis

Breestraat 95 staat schuin tegenover de Blauwe Steen in het wegdek, waar de vier oudste Leidse stadsgebieden, de zogeheten Bonnen, samenkomen. Het blok

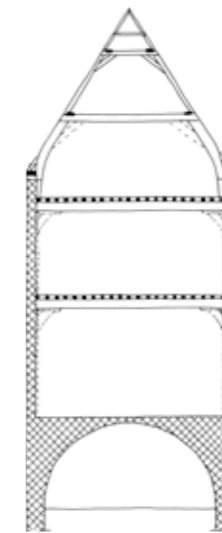
van Breestraat 95 is het Bon Vleeshuis, genoemd naar het belangrijkste middeleeuwse gebouw in dit stadsgebied: de Vleeshal, waar vlees werd verhandeld en/of gekeurd. Op het eerste gezicht lijkt het pand uit de 18de eeuw te dateren, maar bouwhistorisch onderzoek liet zien dat het gebouw erachter veel ouder is en uit de vroege 15de eeuw stamt. Toen werden een diephuis met een kelder, een eerste verdieping en een zolder opgetrokken. De constructie bestaat uit bakstenen muren, een houtskelet en een kap met sporenpaaren, ondersteund door spanten.

Een tongewelf voor handelsdoeleinden

Het gebouw heeft een grote kelder met een hoog tongewelf. De kelder was waarschijnlijk voor handelsdoeleinden. Hij was niet bereikbaar vanuit het huis, maar via de Breestraat. Omdat het perceel aan een dijkstraat ligt en behoorlijk afloopt kan de kelder ook nog een achteruitgang hebben gehad. Het tongewelf heeft aan de linkerzijde twee kelderlichten, wat de conclusie rechtvaardigt dat het pand aan die zijde vrij stond. Vermoedelijk is er sprake van een zogenoemde osendrup. Dit was een in de middeleeuwen gebruikelijke smalle strook tussen de huizen tegen brandoverslag en voor regenwaterafvoer.

De kap

De kap op het voorhuis is van eiken en heeft twee spanten op elkaar. De jukken (schuingeplaatste constructie) zijn voorzien van gesneden telmerken. Telmerken werden door de timmerman aangebracht om de verschillende constructieonderdelen van elkaar te onderscheiden. Verschillende delen die in en aan elkaar werden bevestigd, kregen per juk hetzelfde nummer. Omdat een kapconstructie uit verschillende achterelkaar staande jukken bestaat, werkte de timmerman met een oplopende

Doorsnede tongewelf afbeelding Edwin Orsel

nummering. De jukken van Breestraat 95 nummeren van voor naar achter. Aan de rechterzijde is een 'visje' of ruitje als richtingsteken te zien. Een richtingsteken was nodig, omdat per juk elementen overeenkomen maar door hun ambachtelijke vervaardiging toch niet uitwisselbaar waren. Het in Breestraat 95 toegepaste tel- en richtingsmerkensysteem was in Leiden gebruikelijk in 14de en 15de eeuw.

Zeldzaam gebruik van vurenhout

De dakbedekking wordt gedragen door gekantrechte ronde stammetjes. Uit monsteranalyse blijkt dat deze zogenoemde sporen zijn gemaakt van de Picea abies, de fijnspar, in de timmerwereld bekend als 'vuren'. Dit is een zeldzame toepassing van deze houtsoort. Over het algemeen werden sporen gemaakt van eiken- of dennenhout. De sporen hebben dezelfde telmerken als de jukken, wat erop duidt dat de jukken en de sporen tot dezelfde (oudste) bouwfase horen. Aan de buitenzijde van de sporen kon worden vastgesteld dat er oorspronkelijk horizontale latten op een afstand van circa 15 cm aanwezig waren. Deze afstand geeft aan dat het pand van oorsprong was gedekt met platte daktegels. Later zijn deze vervangen door gegolfde oudhollandse pannen, die pas vanaf 1545 in Leiden voorkomen.

Jaarringen tellen

De verschillende richtinggevende dateringen maakten duidelijk dat het casco zeer oud is. Het eikenhout van kapconstructies is zeer geschikt voor een exacte dateringsmethode op basis van de jaarringdikte. Dit dendrochronologisch onderzoek toonde aan dat de constructie, en dus het huis, gebouwd werd tussen 1405 en 1411. Het gebruikte naaldhout dateert uit dezelfde periode. Bijzonder is de constatering dat het naaldhout afkomstig was van de bovenloop van de Rijn. Het hout werd dus van zeer ver naar Leiden vervoerd.

Bouwhistorisch onderzoek, historische kaarten en afbeeldingen

Het bouwhistorisch onderzoek heeft veel duidelijk gemaakt over het casco. Door de

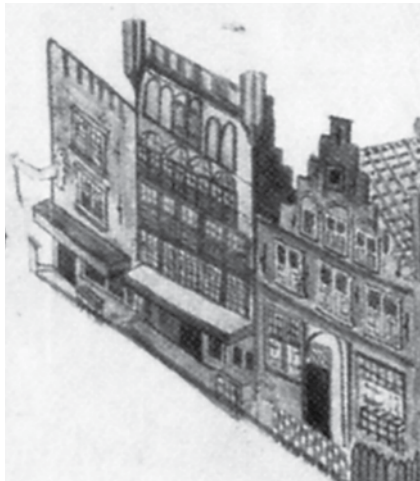
documentatie die dat opleverde zijn nu de maten van plattegrond en constructie bekend. Die correspondeerden heel mooi met gegevens van historisch kaart- en afbeeldingsmateriaal. Zo bestaat er van het bouwblok waarin het pand staat en het er tegenoverliggende blok een midden 16de eeuwse afbeelding. Op deze tekening is te zien dat het pand uitgevoerd was met een voor Leiden zeldzame schermgevel met arkeltorens. Dat zijn torens die uit de gevel springen. De schermgevel van Breestraat 95 is ook (van achteren) zichtbaar op de vroegste vogelvluchtkarten van Leiden van Lieftrinck en Bast.

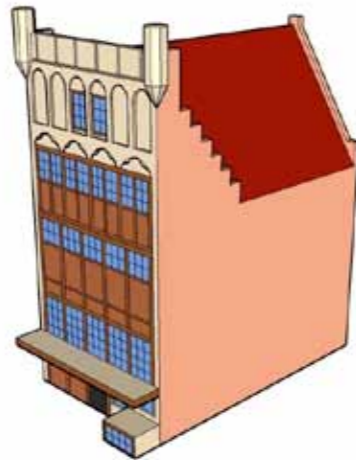
Links detail vogelvluchtkart van Lieftrinck uit 1576 (kopie uit 1774 door Van Werven), rechts de kaart van Bast uit 1600 archief ELO, PV329.1a

Weinig schermgevels in de middeleeuwen

De opmetingstekening van de doorsnede gaf houvast om een reconstructie van de schermtekening te maken. Op basis van de documentatie, de reconstructietekening en de historische kaarten en afbeeldingen kon de schermgevel worden gereconstrueerd. De gevel moet op basis van de laat 16de eeuwse prent een houten pui hebben gehad. Het gewicht van het bovenste bakstenen gedeelte werd grotendeels naar de zijanten afgeleid, waar de gevel door middel van getrapte vleugelmuren extra ondersteund werd.

Links detail van het gebuurtje 't Hartochdom van Steynenburch' ca. 1550 (collectie Bodel Nijenhuis, p 307 11 N25), rechts reconstructie van het vroeg 15de eeuwse huis Breestraat 95.

Middeleeuwse schermgevels van huizen zijn in Nederland uitermate zeldzaam, er is in Nederland nog één gereconstrueerd voorbeeld, Huis Leeuwenburg, Oudegracht 307, in Utrecht. Uit andere steden zijn ze alleen van afbeeldingen bekend. Het is bijzonder dat ook Leiden een klein stukje vrijwel verdwenen middeleeuwse architectuur aan het licht heeft kunnen brengen.

Bronnen:

- Orsel, E.D., 2007, 'Rijswijkers in Leiden, Algemeen overzicht van bakstenen en metselwerk in Leiden en signalering van zestiende- en zeventiende eeuwse kenmerken' in *Bodemonderzoek in Leiden 20*, Leiden, p. 10-12
- Orsel, E.D., 2007, 'Zijn er nog 'veel' middeleeuwse huizen in Leiden?' in *Dwars door de stad*, Leiden, p. 115-134
- Orsel, E.D., 2009, *Breestraat 95 te Leiden, een statig huis uit de vijftiende eeuw*, in: *Bulletin KNOB*, 2009-2, p. 49-57
- Orsel, E.D., 2020, *De ordinaire kap, Een bouwhistorische studie naar kapconstructies op Leidse huizen tussen 1300 en 1800*, proefschrift Universiteit Leiden, Delft
- Zant-kuyf, H.J., 1993, *Bouwen in Amsterdam*, Amsterdam, p. 72 en 73.

José Plevier ziet hekwerk

Hek, o(-ken)

- 1 afscheiding of omheining van verticale, op gelijke afstanden geplaatste, overdwars verbonden palen, staven of spijlen
- 2 zulk een afsluiting of een deel ervan, als een deur draaibaar.

Het betreft hier wederom een constructie die niet geheel aan de Van Dale-definitie voldoet, maar die ik hier wil noemen omdat hij mij bij passage door de Kaiserstraat telkens een glimlach ontlokt.

foto Sarah Hart

Kaiserstraat 6

De studentenwoningen aan Kaiserstraat 6 tot en met 20, ontworpen door architect Fons Verheijen, verzezen in 1982 op het terrein van de voormalige Sajatfabriek van Van Cranenburgh en Heringa. Ze hebben hun voordeur met huisnummer aan de binnenzijde van het blok. De rode deuren die wij zien aan de straatzijde zijn de branddeuren van de studio's op de begane grond. Om blokkering van de nooduitgangen te voorkomen is een eenvoudig hek, turquoise gelakt, dwars op de muur naast elke deur geplaatst. Het betreft in feite simpele gebogen stangen. Bij één van deze hekken is een grapje uitgehaald: er zit een gordiaanse knoop in. Onbegonnen werk om deze te ontwarren ...

20 'Doen ze het verkeerd, dan heb je het verkeerd uitgelegd': 't Fust-uitbater Etienne van Huygevoort en zijn passie voor kennisoverdracht

- door Marjolijn Pouw foto's website 't Fust

'We hebben veel gasten uit de buurt, die gelukkig heel hecht is. Een vaste gast uit het Begeleid Wonen project verderop komt elke ochtend een kop koffie halen. Hij betaalt dan met een zelfgemaakt kaartje. Daar geniet ik erg van.'

Etienne van Huygevoort bestiert alweer zo'n 25 jaar restaurant 't Fust op de hoek van de Garenmarkt en de Raamsteeg. Er is ruimte voor uitbreiding, maar dat vindt hij niet nodig: 'Dan zou ik mijn keuken moeten aanpassen en meer medewerkers moeten inzetten. Twee man is genoeg.' Het restaurant heeft aan weerszijden van de ingang een klein terras en nog enkele tafeltjes aan de rand van het Garenmarktplein. In de jaren '50 van de vorige eeuw zat op de plaats van 't Fust buurtsuper Van Mil. In de jaren '70 volgde buurtcafé 't Vattegat, dat rond 2000 plaatsmaakte voor 't Fust.

Een romantisch ventje dat boer wilde worden

De gedachte dat je tevreden kunt zijn met wat je hebt en niet aldoor méér hoeft is tekenend voor deze vriendelijke, bescheiden ondernemer voor wie groter worden niet hoeft. Hij is betrokken bij zijn (veelal vaste) klanten én de buurt. Gevraagd naar zijn achtergrond vertelt hij: 'Ik wilde boer worden. Ik was een romantisch ventje vol idealen met een roze beeld van de landbouw. Mijn ouders hadden een stukje land bij Valkenburg waarop de koeien 's zomers vrij rondliepen. 's Winters lagen ze op stro in de stal. Ik zag helemaal voor me dat ik dat later ook zo zou doen. Na de middelbare school ging ik naar de Landbouwhogeschool in Dronten en zag hoeveel tijd ik achter de computer zat om melk en eiwitten bij te houden. Ik wilde beesten die ik ken en die mij kennen, maar veehouderij is pure industrie geworden. Daar hebben de ruilverkaveling, de Europese Unie en de banken wel voor gezorgd. Het moet allemaal extensief – het gaat om de export, daar valt het meeste aan te verdienen. Investeren in het welzijn van de dieren en op de omgeving letten is niet interessant.'

Van de Landbouwhogeschool naar de Lerarenopleiding

'Ik maakte mijn opleiding af en stapte over naar de lerarenopleiding van Inholland in Rotterdam, waar ik aardrijkskunde en geschiedenis studeerde. Met mijn diploma op zak ging ik als invaller lesgeven aan de huishoudschool, zoals het Lager Huishoud- en Nijverheidsonderwijs (LHNO) toen nog heette. Lesgeven vond ik erg leuk; ik kom nog steeds oud-leerlingen tegen die vragen: 'Was jij die vent voor onze klas?' Dan is het terugkijken en lachen. Maar ook in het onderwijs liep ik vast. Leraren krijgen te weinig ruimte voor hun vak. Niet de kennisoverdracht staat voorop, maar het systeem waarin alles moet worden gepropt. Door de nadruk op controle heb je geen tijd meer voor je leerlingen. En dan de lesstof... Van de basisschool tot de middelbare, alle onderwerpen komen terug in dezelfde schoolse vorm. Maar kinderen steken er niks van op als ze voor de zoveelste keer de Germanen of de middeleeuwen in hapklare brokken voorgeschoteld krijgen.

Je zou bij geschiedenis zoveel meer kunnen doen, bijvoorbeeld de ontdekkingsreizigers behandelen aan de hand van de wereldkaart en ingaan op de specerijen en de planten die ze mee terug namen. Het effect van nieuwe gewassen als aardappel en tomaat op ons voedsel en wat je er nu nog steeds mee kan doen. Dat vinden kinderen prachtig. Stem het (beroeps)onderwijs af op de omgeving, dan komt de kennis vanzelf.'

De overstap naar het horecavak

'Weer stapte ik over, nu naar het horecavak dat ik al van baantjes uit mijn studententijd kende. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Ik leid nog steeds met plezier stagiairs op, nu voor het horecavak. Ik leer ze onder meer om af te gaan op de lichaamstaal van de gasten. Worden die onrustig, dan willen ze meestal wat. Afrekenen, bestellen, water, nog een glas van het een of ander, of een kop koffie. Je stelt ze op hun gemak, maar hoe je dat aanpakt moet je eerst bijgebracht worden. Dat zit niet meer in de

Vnr: Jaap Rollink, Melvin van der Lans en Etienne

opleiding en het gaat vaak fout. Hier op het terras streek laatst een groep vrienden neer die vertelden dat ze bij een ander restaurant waren weggelopen. Ze waren er bediend door een beginneling die leuk wilde zijn en ze begroet had met: 'Zo, het bejaardentehuis is ook uitgelopen'. Dat kan toch echt niet door de beugel. Net zo min als dat ge-jij en ge-jou tegen je gasten. Goede bediening vergt hoffelijkheid en aandacht, dat krijgt niet iedereen meer van huis uit mee.'

'Leerlingen stage laten lopen in je bedrijf is je maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daar kun je als ondernemer niet onderuit. Je moet ze leren uitgaan van hun kracht. Laat ze maar fouten maken en leer ze die te herstellen. Dat is wat je ze vanuit je ervaring moet bijbrengen. Doen ze het verkeerd, dan heb jij het verkeerd uitgelegd. Ik draag mijn kennis ook graag over op mijn klanten. Dan vertel ik ze hoe de gerechten gemaakt zijn en waar de ingrediënten vandaan komen. Wij maken alles zelf, niets komt hier uit een potje.'

Garenmarktplein en een aantrekkelijke binnenstad

'Het nieuwe Garenmarktplein is mooi en we liggen goed in het zicht. Maar ook toen het nog een parkeerterrein was zaten we niet slecht. Zakenlieden die in de binnenstad moesten zijn, zetten hun auto op het plein en liepen daarna bij mij binnen. Bezoekers van de parkeergarage doen dat niet. We hebben als horeca een zware tijd gehad. De bouw van de garage was een ramp en daarna hadden we ook nog eens corona. Nu gaat het weer de goede kant op.'

'Als je me vraagt wat de gemeente zou kunnen doen om de stad aantrekkelijker te maken, dan is het: zorgen dat de kleine bedrijven meer lucht krijgen. Laatst was hier een groep uit Sneek te gast. We hadden het over onze stadjes en ik vroeg wat ze van Leiden dachten. Nou, ze waren op de Haarlemmerstraat geweest, maar daar hadden ze niks aan gevonden. Wat je daar hebt zie je overal: van Haarlem tot Maastricht en Groningen. Wat volgens hen ontbreekt zijn speciale winkeltjes die bij een oude, culturele stad passen. Daar zou de gemeente zich op moeten richten. De ketens redden zich wel, maar ze maar missen de passie die bij het ondernemerschap hoort.'

foto Carla van der Poel

Rechtgezet

- door de redactie

Een nieuwe trompe l'oeil van Heleen Apers

In de Hart van de Stadkrant nr. 171 (augustus) plaatsten we een nieuwe, in de zomer geschilderde trompe l'oeil van buurtbewoonster en amateur kunst schilder Heleen Apers, op het nutskastje dat deel uitmaakt van het terras van Chummy Coffee, hoek Breestraat Pieterskerk-Choorsteeg. Er stond bij dat het kastje naderhand was overgeschilderd, maar niet door wie en waarom. Heleen verklaarde dat ze het zelf heeft gedaan, omdat het haar niet lukte om haar werk af te maken op de beide dagen dat Chummy dicht is. Voor beschilderen, drogen en lakken zijn droge dagen nodig en het regende veel in die tijd. Ze heeft het kastje daarop antraciet gelakt, zodat het wegvalt tegen de achtergrond. Ze beschilderde vervolgens een ander nutskastje in de steeg met rozen, op verzoek van Mattijs Vinkesteijn van Water en Bloem, de bakker vlak ernaast.

DE SCHILDERSCOMBINATIE
sterk werk

Mike Omtzigt
Levendaal 6a, 2311 JL Leiden, 06 - 52 69 50 48
www.deschilderscombinatie.nl

Winters Van der Werfpark foto Carla van der Poel

De burens uit mogen laten, ik werd al blij van het idee. Een week door het Van der Werfpark kuieren met Spice en Fudge, dat zag ik wel zitten. Aanvankelijk had mijn buurvrouw drie hondjes, maar Sugar is helaas overleden, en uit alles blijkt dat ze deze viervoeter enorm mist. Dat de naamcombinatie 'Sugar en Spice' niet meer is, wordt ruimschoots gecompenseerd door de Spice en Fudge in matchende t-shirtjes te hijsen, met daarop glitter, veel roze en zelfs ledverlichting. Toch aarzel ik geen moment en pak de riempjes aan.

Al op jonge leeftijd wilde ik een hond. Met de nodige voorbereidingen ben ik dan ook vroeg begonnen. Welk ras past bij een gezin, hoeveel beweging heeft een hond nodig, welk type brokken moet je kopen en hoe voed je een hond op – vroeg het me en ik wist het. Tien uur lang las ik aandachtig de Puppygids, op de achterbank naar Oostenrijk. Ik tekende hondjes, kocht beeldjes en op straat stapte ik op hondenbezitters af om te vragen wat voor ras hun hond precies was. Een oudtante stuurde bij de verjaardagskaart steevast een klein kaartje mee met 'een lik van Loesje'. Een poedel zou niet mijn eerste keuze zijn – ik beschouwde mezelf als een stoer meisje en de poedel zou daar toch iets

aan afdoen – maar elke hond is er één, en ik waardeerde het enorm. Als de hond van mijn oom een nestje had, ging ik er soms logeren.

Aan voorbereiding heeft het dus niet ontbroken en toch kwam de eigen hond er tot dusverre nooit. Mijn grote broer was namelijk als de dood voor honden. Bij het zien van een Hector of Jack klampte hij zich aan je vast van angst. Tegen hondjes achter een tuinhok voelde hij zich daarentegen wel opgewassen. Die plaagde hij door te wapperen met hetzelfde doekje als waarmee hij vrolijk door het leven fladderde – totdat er een gat in de heg bleek te zitten en mijn rugdekking plots weer nodig bleek.

Maar nu is het moment dan bijna daar. In gedachten loop ik al met Spice en Fudge over straat. Lange strand- en stads-wandelingen in het verschiet, met z'n drieën kwispelend. In gedachten zie ik voor me hoe ik Spice en Fudge even los laat in een van de Leidse hofjes. Ik zie hoe ik een praatje maak met andere hondenbezitters in het Plantsoen, en misschien even vraag welk hondenras het is.

Vanzelfsprekend draag ik bergschoenen als garantie voor de eindeloosheid van dit avontuur met mijn hondenvrienden. De week is nog niet begonnen of mijn buurvrouw prikt een naald door de zeepbel: 'Je hoeft ze niet veel uit te laten hoor, na een blokje om zijn ze uitgeput', zegt ze. Toch de Puppygids er nog maar eens bij pakken.

Het is begin november als ik dit stuk schrijf en nog veel te warm voor de tijd van het jaar. Toch zullen de temperaturen weer naar beneden gaan en de stookkosten stijgen. Het beste om ze in te dammen is: isoleren, isoleren, isoleren, waardoor met een de CO2 uitstoot omlaag gaat. Daarom heeft de (vorige) regering geld beschikbaar gesteld voor de isolatie van onze huizen en is het Nationaal Isolatie Programma (NIP) in het leven geroepen. Gemeenten hebben een pot met geld gekregen voor mensen die te weinig eigen middelen hebben voor isolatie. Houd de media en de website van Duurzaam Leiden in de gaten (www.duurzaamleiden.com) om te weten of u in aanmerking komt voor deze 'bonus-subsidies'. Er zijn twee campagnes opgezet.

Het VvE loket

Verenigingen van Eigenaren (VvE's) kunnen met al hun vragen over verduurzaming terecht bij het VvE loket: vveloket@leiden.nl. Er zijn ook subsidies voor VvE's beschikbaar, maar vooral de expertise van het loket kan een stimulans zijn voor VvE's om aan de slag te gaan met verduurzaming. Laat deze kans niet liggen en neem contact op met mij, of met één van mijn collega's: Maarten Stoffers, Wilma van Griethuizen of Yung Lie. Of scan de QR-code om direct een mailtje te sturen.

De lokale Aanpak Isolatie-Leiden

In het kader van de landelijke isolatie-aanpak is de lokale invulling in Leiden gericht op grondgebonden woningen (dus geen appartementen of studio's) tot een WOZ-waarde van 454.000 euro (peil 2022). Voor de eigenaren is een potje van 1300 euro per woning beschikbaar voor verschillende isolatiemaatregelen. Deze subsidie komt bovenop subsidieregelingen als de ISDE regeling, de subsidieregeling voor de verduurzaming van huizen. Er is bovendien nog 200 euro extra subsidie mogelijk als u met biobased materialen aan de slag gaat.

Mijn collega's en ik zullen alle eigenaren van in aanmerking komende woningen benaderen om hen ervan te overtuigen gebruik te maken van deze extra subsidie. In samenwerking met het Regionaal Energie Loket kun je ervoor kiezen om je

volledig te laten ontzorgen dan wel zelf een aannemer in de arm te nemen, of het helemaal zelf te doen. In het laatste geval krijg je vouchers om duurzame isolatieproducten aan te schaffen.

In december moet de actie al gestart zijn. Hij loopt tot eind 2028, u heeft dus nog de tijd. Mocht u toch verdere informatie wensen, neem gerust contact met me op, ik kom het graag nog een keer uitleggen. En als laatste maar daarom niet minder belangrijk: er is zelfs geld beschikbaar als u al geïsoleerd heeft. Bewaar daarom uw bonnen goed!

Natuurlijk isolatiemateriaal

Maar ook als u niet in aanmerking komt voor bovenstaande acties is het verstandig om te kijken wat u nog kunt doen. Er komen steeds meer biobased isolatiematerialen op de markt: bouwmaterialen, gemaakt van dierlijk materiaal, schimmels, planten of bacteriën die ecologisch verantwoord geteeld, geoogst, gebruikt en hergebruikt worden. Dat is interessant want ook bij ISDE (subsidie voor maatregelen om woningen te verduurzamen) worden de subsidies hoger als u gebruik

maakt van zulke nieuwe, duurzame isolatiematerialen. Laat u niet wijs maken dat die ondeugdelijk zouden zijn. Ze geven een beter resultaat dan gangbare isolatiematerialen, zowel in isolatiewaarde, als in geluidsisolatie en brandveiligheid. Niets verhindert u dus om over te stappen op dergelijke materialen. Goede informatie erover is te vinden op: www.vdzprojecten.nl en www.milieuceentraal.nl.

Tip

Als laatste tip wijs ik u nog op de website van het Regionaal Energieloket, de nieuwe partner van de gemeente voor de verduurzaming van huizen. Op die website kunt u zien wat de mogelijkheden zijn voor uw woning, welke vergunningen er nodig zijn en of er subsidies van toepassing zijn. Ook is er een lijst met bedrijven die (basaal) gescreend zijn, zodat u een indicatie heeft dat het om betrouwbare partners gaat.

24 **Werkgroep Energie in de Wijk van start**

Hoe ga je om met de energievoorziening van stadshuizen die vaak eeuwen oud zijn en ook nog eens een monumentale status hebben? Deze vraag stond centraal tijdens de eerste bijeenkomst van de nieuwe werkgroep Energie in de Wijk van PAL. De discussie ging met name over de rol van de werkgroep. Die zou in gesprek kunnen gaan met de gemeente over het energiebeleid voor de binnenstad. Er zijn beleidsmatige vragen genoeg: blijft het gasnet, welke alternatieve warmtebronnen

kunnen worden ont-wikkeld, is het elektriciteitsnet van Liander wel klaar voor de verduurzaming van het centrum? Of zou de werkgroep zich meer moeten richten op voorlichting over praktische vragen van bewoners: moet ik van het gas af, hoe hoog wordt mijn energierekening als ik ga verduurzamen, welke subsidies zijn er en ga zo maar door. Tijdens de eerste vergadering heeft de werkgroep besloten om beide kanten verder te verkennen. Aan de andere wijkverenigingen van de binnenstad wordt gevraagd of zij het overleg tussen de werkgroep en de gemeente over energiebeleid willen steunen. Daarnaast neemt de werkgroep contact op met EnergiekLeiden. We gaan na of deze coöperatie, die voorlichting verzorgt over energiebesparing en verduurzaming, specifieke voorlichting kan geven voor panden in de binnenstad. De werkgroep kan nog steeds nieuwe leden gebruiken. Aanmelden kan bij: energiewijk@palleiden.nl

Van der Werfpark Langzaam maar zeker knapt het Van der Werfpark op. Samen met de Werfpark-parkvrienden heeft de gemeente ongeveer 1500 winterharde viooltjes geplant in het medaillon aan de voet van het standbeeld van burgemeester Van der Werf. De varen in de dit najaar aangelegde varentuin slaan goed aan. De winter wordt gebruikt om de vele kale plekken in de plantvakken opnieuw te beplanten. Die zogenaamde inboet-actie zal ongetwijfeld bijdragen aan het vergroten van de biodiversiteit van het park. Net als het onlangs geplante Sporkehout-boompje, dat met zijn bessen de vogels gaat voeren. Die kunnen volgend voorjaar terecht in de nestkastjes die we ophangen, samen met de insectenhôtels die de kinderen van de Haanstraschool bouwen. De Werfparkvrienden zijn kortom goed op gang. De komende maanden zullen we ons vooral met snoeiwerk, de verspreiding van afgevallen blad en het opruimen van zwerfvuil bezighouden. We kunnen daarbij nog wel meer mensen gebruiken. Aanmelden kan bij: werfparkvrienden@palleiden.nl

foto Huub Frencken

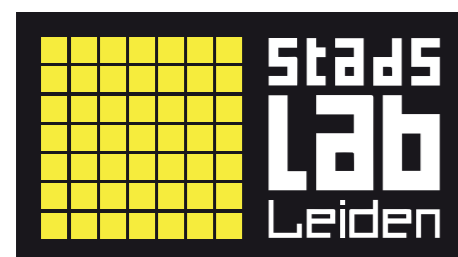
Lustrum PAL Op 1 juni 1976 werd de Vereniging voor Pieters- & Academiewijk en Levendaal-West opgericht. In 2026 bestaan we dus 50 jaar en dat gaan we

vieren. Ideeën zijn welkom. Het zou ook mooi zijn om de Hart van de Stadkrant compleet te hebben, we missen vooral exemplaren uit de eerste tijd (1976-1980). Als iemand ze bij de opruiming van de zolder vindt en ervan af wil, dan komen we ze met liefde ophalen. Graag een bericht naar: redactiehvds@palleiden.nl

450 bomen cadeau aan de stad als herinnering aan 450 jaar Leidens Ontzet en 450 jaar Universiteit Leiden

- ingezonden bericht

Vier behalve het verleden óók de toekomst. Geef daarom 450 jonge bomen cadeau aan de stad en regio Leiden. Dit initiatief heeft Stadslab gelanceerd in de Leidse Hortus op 4 oktober 2024. Dit was één dag na de grootse viering van 450 jaar Leidens Ontzet en 125 dagen vóór de viering van 450 jaar Universiteit Leiden.

Bomen als symbool van herinnering
Hoe méér bomen, hoe beter voor lucht, bodem en water, voor mensen en dieren. Bomen staan bovendien symbool voor herinneringen, als herdenkingsbomen, vredesbomen, geboortebomen. Tegen deze achtergrond richt Stadslab deze uitnodiging aan organisaties en inwoners van de stad en regio Leiden: 'Markeer de historische data 3 oktober 1574 (Ontzet) en 8 februari 1575 (stichting Universiteit) met een toekomstgerichte actie. Verrijk Leiden en omstreken met het symbolische aantal van 450 extra bomen!' Vertegenwoordigers van de 3 October Vereeniging, Universiteit Leiden, Gemeente Leiden, Bomenbond Rijnland en Staatsbosbeheer Zuid-Holland hebben hun medewerking

aan deze actie toegezegd. De concrete uitwerking volgt in de komende maanden.

15 x 15 = 225 bomen, maal 2
Stadslab komt zelf in actie door 15 bomen voor z'n rekening te nemen. Dit aantal verwijst naar het 15-jarig jubileum, dat Stadslab in november a.s. viert. In dit voorstel van Stadslab zouden veertien andere Leidse instellingen en organisaties dit initiatief kunnen volgen, door óók 15 bomen een plek te geven in de stad en regio. Opgeteld zijn dit 225 bomen – de helft van het beoogde aantal. De andere helft van de 225 bomen zouden Leidnaren in eigen tuinen kunnen aanplanten. Wie wil deelnemen aan deze actie kan een bericht sturen naar info@stadslableiden.nl.

Boom 1: 'Vredesboom' uit Hiroshima
De eerste van 450 bomen is vrijdag 4 oktober, namens de Hortus Botanicus, uitgereikt door botanisch curator Rinny E. Kooi aan vertegenwoordigers van de 3 October Vereeniging. Het betreft een bijzonder exemplaar: een zogeheten netelboom, die is ontkiemd uit zaad van een boom die de explosie van een atoom-bom boven de Japanse stad Hiroshima, op 6 augustus 1945, heeft overleefd. De Leidse hortus is één van de tuinen in de wereld waar deze zogenoemde 'Vredesboom' wordt gekweekt.

Minke Holleman (r), projectleider 450 jaar Universiteit Leiden, ontving een boom van Ant Brandenburg namens educatieve-organisatie MeerBomenNu

Een vertegenwoordiger van de Universiteit Leiden kreeg symbolisch een tweede boom overhandigd, een tamme kastanje, namens de educatieve organisatie MeerBomenNu. In de komende maand worden plekken gekozen om deze bomen te planten.

Staatsbosbeheer
Een bijzondere rol is mogelijk weggelegd voor Staatsbosbeheer, dat in 2024/2025 z'n 125-jarig bestaan viert. Het jaarlijkse

'Boomfeest-seizoen' loopt dit keer van 20 november 2024 tot 19 maart 2025. Het planten van 450 bomen in deze periode zou een helder en haalbaar streven kunnen zijn.

Lammenschans
Een aanvullend idee is om sowieso één van de 450 bomen te planten op de plek waar in 1574 de Lammenschans lag (nabij de Lammebrug, langs de Vrouwenweg tussen Leiden en Zoeterwoude). In de documentaire 'Sporen van Drie Oktober' doet journalist Ruurd Kok de suggestie een 'herdenkingsboom' (of -bomen) in Leiden te planten om te herinneren aan de gebeurtenissen in 1574/1575.

Organisatie
De inhoud van het plan is hiermee kort beschreven; de organisatie om dit doel te bereiken nog niet. Van harte nodigt Stadslab organisaties en bewoners uit hierover mee te denken.

Suggesties zijn welkom via info@stadslableiden.nl. Stadslab Leiden zal in de maand oktober een projectgroep vormen, die dit plan uitwerkt. Nader bericht volgt via deze site, e-mail, onze nieuwsbrief en in de Stadslab-groep op LinkedIn.

Botanisch curator Rinny Kooi (met boomblad) overhandigde symbolisch de eerste van 450 bomen aan vertegenwoordigers van de 3 October Vereeniging: bestuurslid Lara Ummels (!) en de commissarissen Yung Lie en Thomas Verburg

tacoyo
Move your body, relax your mind

ACTIE
2 GRATIS
PROEFLESSEN
P.P.

TACOYO Body & mind conditietraining op muziek
Gymzaal Da Vinci College Lammenschans, Leiden
Er is een voor- en najaarsseizoen

ledere
Maandagavond.
Starttijden:
17:00, 18:15, 19:30
en 20:45 uur

Starten
kan op elk
moment!

Viktor Verwoerd: 06-41549731, vverwoerd@tacoyo.nl
KIJK OP WWW.TACOYO.NL

Van der Speckhofje op postzegel

26 - door Carla van der Poel

Via PostNL kunnen particulieren zelf postzegels uitgeven die als 'gewone' zegels kunnen worden gebruikt. In november bracht Frans Hemelop weer een hofjespostzegel uit, deze keer met het Van der Speckhofje aan Pieterskerkhof 42. Het is de laatste van vijftien fraaie zegels met afbeeldingen van Leidse hofjes. Hemelop ontwerpt al zo'n tien jaar postzegels en naast historische afbeeldingen met Leidse onderwerpen ontwikkelt hij ook eigen originele kerstzegels. Alle zegels kunnen worden besteld. Voor meer achtergrond, zie Hart van de Stadkrant 169 (december 2023) en <https://hemelop.nl>

Berichten

Jan van Houtkade na de kap van de vleugelnoten aan de waterkant foto Sarah Hart

Langebrug 12A

De gemeente heeft opnieuw het voorstel afgewezen van kleinschalige opslag in plaats van horeca op Langebrug 12A, dat de bewonersgroep Pieterswijk en de Oudendal groep samen hebben opgezet. Eenzelfde voorstel van de eigenaar van het was al eerder afgewezen. Het dossier is nog onder de rechter, in hoger beroep. (Bewonersgroep Pieterswijk)

Jan van Houtkade-Koepoortsbrug

De herinrichting loopt vertraging op door technische complicaties. Liander past tot eind 2024 de gas- en elektriciteitsleidingen aan. Er is al wel een aantal bomen – vleugelnoten en meidoorns – gekapt. Een deel van het hout wordt hergebruikt bij de constructie van het nieuwe oeverpad, een deel gaat naar Hou'T Lokaal, in samenwerking met het circulair warenhuis. Meer nieuws volgt in januari. (Redactie)

Stadhuis

In het stadhuis is een fototentoonstelling ingericht over 60 jaar Turkse arbeidsmigranten in Leiden, of 'gastarbeiders' zoals arbeidsmigranten toen nog werden genoemd. De tentoonstelling is vrij te bezichtigen. (Redactie)

Leiden, Our Home

- by Virginia Rodríguez López and José Luis Vázquez Expósito

When people ask us why we live in Leiden instead of our beloved Galicia, nestled in the verdant northwest of Spain, we find ourselves reflecting on the journey that led us here plenty of feelings, experiences, places... this is the story that became ours.

The story starts when I, Virginia, came to Leiden to continue my studies in 2010. I'm a molecular biologist, now working in research at the Leiden University Medical Center, but back then, I was just a girl arriving on a cold October 31st with a suitcase full of dreams and fears. Even though I had friends and family far away, Skype made staying connected easier. Plus, knowing a friend of a friend who was already living in Leiden helped me have a place to stay when I arrived. Finding my own place, though, was a whole other challenge. Even back then, Leiden had housing problems, so I visited a lot of places, having a special talent for getting totally lost every time I went out and having no clue how to get back home. Let's remember that phones back then didn't have GPS and finally I ended up in one of the Minerva houses which, honestly, could be a whole book on its own!

With dog Baco in Friesland photo Marian Rosello Bennassar

Looking back at my first day in Leiden still makes me laugh. When I arrived at the central station, I saw a big sign with the word GRATIS and immediately felt insulted, thinking it was some kind of joke aimed at Spanish people. Little did I know, gratis just means 'free' in Dutch and it wasn't aimed at Spaniards at all! This got me curious about the historical connections between Leiden and Spain, leading me to learn about Leiden's 3rd of October celebration. It marks the day the Spanish were kicked out of the city during the Siege of Leiden. Funny enough, they've turned that dark chapter of history into a festive day where everyone enjoys a version of Spanish stew and Spanish churros!

The first days were tough, but Leiden has a way of sneaking into your heart when you least expect it. As weeks turned into months, the city quietly grew on me. Its traditions, its people, and even its weather became part of my life. I got to see Leiden covered in snow and even skated on its beautiful frozen Canals and the friends I made first mostly internationals and gradually more Dutch helped Leiden feel less like a temporary stop and more like a home.

Piti, my boyfriend, was still in Galicia back then, but he visited often. Eventually, we reached a big decision: where would we build our life together? Our options were clear, Leiden, Chantada (our hometown), or another place in Spain. After many talks, we decided on Leiden.

It was time to leave the Minerva house and find a place to rent, and as expected that was no easy task, but we managed to settle into a little home in the Schoolsteeg, we instantly fell in love with this house. It was here that our real journey in Leiden began. Over time, this house became more than just a place to live, it became our first home. A few years later, when we had the chance to buy it, it felt like we were truly planting roots.

Piti's transition to life in the Netherlands wasn't without challenges. New changes, new careers, new language, new culture could have been overwhelming. But what made it all possible, and even joyful, were the people around us.

The neighbours in Schoolsteeg didn't just welcome us, they made us feel like we belonged. They turned what could have been a foreign street into a warm, supportive community. If we ever leave, it won't be the city's canals or paving stones we miss most, it will be the friends and neighbours who became family.

And then there's Baco, our Great Pyrenean Mastiff and the true star of the neighbourhood. He's named after the Roman God of Wine, not Bacardi Cola. If you live nearby, you probably already know him. He's the gentle giant who roams Schoolsteeg with his wagging tail, always looking for affection and treats. His favourite place in town is the Schommelen bar, where he stops by to see his good friend Harold, who serves not only great Estaminet beer but also the best dog cookies in town! As a good Leidenaar Baco loves the Leiden tradition of having 'haring' at the market every Saturday. Leiden has become more than a place we live, it's the heart of our story now. From the cold October day I arrived at the warm

Lange Schoolsteeg around 1970 collection ELO

connections we've built, this city has given us a home. And for that, we are endlessly grateful.

And since Sinterklaas will be in town next week, make sure to behave if you want a present. But if you're in the mood for mischief, just remember, he'll take you to Madrid. Honestly, not a bad deal!

PAL LEIDEN

sinds 1976

VERENIGING VOOR
PIETERS- & ACADEMIEWIJK
EN LEVENDAAL-WEST

De Vereniging voor Pieters- & Academie-wijk en Levendaal-West (PAL Leiden) stelt zich ten doel de leefbaarheid in onze drie buurten van Leiden te vergroten. Het bestuur bestaat uit bewoners die voor maximaal acht jaar door de leden worden gekozen. Jaarlijks in april is er een ledenvergadering waarin het bestuur zich verantwoordt voor het reilen en zeilen van de vereniging. Jaarverslagen, statuten en reglementen zijn te vinden op onze website: www.palleiden.nl.

Postadres: PAL Leiden, Levendaal 6b, 2311 JL Leiden - email: info@palleiden.nl

Bank: NL47 INGB 0003 664 416 t.n.v. Vereniging voor Pieters- en Academiewijk Leiden
KvK Rijnland: 40 445 179.

HART VAN DE STAD KRANT

De Hart van de Stad Krant is een uitgave van PAL Leiden. De krant verschijnt driemaal per jaar in een oplage van 3000 exemplaren. Hij wordt verspreid onder de leden van de gemeenteraad, ligt ter inzage in het stadhuis, de OB, verschillende leestafels van cafés en wordt huis aan huis bezorgd. Kopij graag naar: redactiehvds@palleiden.nl.

DONATEURS

M.L.C. de Geus, Gemeente Leiden en
VvE 't Kruytschip.

BESTUUR PAL Leiden

Ed Mol (voorzitter), Fred van der Loo (secretaris-penningmeester), Marika Keblusek (bestuurslid/nieuwsbrief), Jan de Jong (bestuurslid) en Robin van der Flier (kandidaat-bestuurslid).

PAL NIEUWSBRIEF

U kunt u voor de digitale nieuwsbrief aanmelden op: www.palleiden.nl.

BELANGRIJKE ADRESSEN

U kunt via de app **Mijn Gemeente** losse stoeptegels, defecte lantaarnpalen, omver gereden paaltjes, volle vuilcontainers en dergelijke melden. Melden kan ook via Gemeentelijke Diensten: 14 071 of digitaal: www.leiden.nl/melding.

Wijkagent Stefan Jansen: 0900-88 44

Wijkboa Dion Kerstjens: 14 071

Gemeentelijke Diensten: 14 071

MEDEWERKERS

Redactie: Marjolijn Pouw (eindredactie), Charlotte Boschma, Corine Hendriks, Carla van der Poel, Els Olden (correctie).

Vaste medewerkers: Jacques van Alpen, Juun Arens (vormgeving krant), Sarah Hart (foto's), Hans Heestermans, Fred van der Loo, Ed Mol, Edwin Orsel, José Plevier, Ronald Timmermans.

Bezorging: Rita Blankenberg, Barbara Blonk, Jan Demper (organisatie), Sarah Hart, Aart Martin de Jong, José Plevier, Ank Poland, Marjolijn Pouw, Marlein van Raalte, Henk van der Wal.

THE HIFI STUDIO
number-one.nl
071 - 51 31 51 2
Korevaarstraat 2 e-f
2311 JS Leiden

VOORAF EN TOEG

EET- DRINK- EN KUNSTLOKAAL

Botermarkt 8
2311 EM Leiden
071 512 66 33
voorafentoe.nl

Ontbijt, lunch en diner.
Breakfast, lunch and dinner.

EKOPLAZA

DE BIOLOGISCHE SUPERMARKT VAN LEIDEN

- Grootste biologische assortiment
- Hoogwaardige, betrouwbare en veilige producten
- Beste service en inspiratie voor een gezonde leefstijl

EKOPLAZA Leiden | Breesstraat 127

RESTAURANT

BURGERZAKEN